

Якуб Юсеф ал-Атики

**СЪДБАТА
НА КЮРДСКИЯ НАРОД
ПРЕЗ XX ВЕК**

ЕреО

Досега в „Контрапункти“:

Стоян Гяуров, *Платон, прасето и последният буржоа*, 2012

Марсел Пруст, *Против Сент Бьов и други есета*, 2012

Иван Иванов, *Докосване*, 2013

Златко Ангелов, *Моята Америка*, 2014

Христо Стоев, *Евдемоници*, 2015

Под редакцията на Мартин Христов

© Якуб Юсеф ал-Атики, автор, 2017

© Алветина Стоянова, превод, 2017

© Иво Рафаилов Шабарков, корица, 2017

© Издателство „Ерго“, 2017

ISBN 978-954-8689-96-0

Якуб Юсеф ал-Атики

**СЪДБАТА
НА КЮРДСКИЯ НАРОД
ПРЕЗ XX ВЕК**

*Превод от арабски
Алветина Стоянова*

Издателство „Ерго“
София, 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

Полезна, актуална и навременна книга	7
Въведение	11
<i>Първа глава.</i> Социален аспект	15
<i>Втора глава.</i> Кюрдистан в Ирак	33
<i>Трета глава.</i> Кюрдистан в Иран	71
<i>Четвърта глава.</i> Кюрдистан в Турция	77
<i>Пета глава.</i> Кюрдистан в Сирия	83
<i>Шеста глава.</i> Кюрдистан в Армения	93
<i>Седма глава.</i> Кюрдите и войната в залива	103
Заклучение	107

ПОЛЕЗНА, АКТУАЛНА И НАВРЕМЕННА КНИГА

Автор на безспорно ценния труд, който предлагаме на българския читател, е извънредният и пълномощен посланик на Държавата Кувейт у нас, Н. пр. г-н Якуб Юсеф ал-Атики. Освен че е дипломат от кариерата с богат опит, той принадлежи към известната в Кувейт благородна фамилия Ал-Атики, дала на арабския свят много учени и изтъкнати личности. Любовта към знанието и словото е негова родова черта.

Господин Ал-Атики е работил и в дипломатическото представителство на своята страна в Сирия, което му е позволило да се запознае отблизо с проблематиката и не само да се задълбочи в нея посредством информация, да я анализира и осмисли, но и да я почувства и провери в реалната действителност.

Едни от най-важните достойнства на изследването са личните наблюдения, съпричастието и стремежът към обективно представяне на фактите по деликатния кюрдски въпрос през Новата епоха. Съдбата на древния кюрдски народ и борбата му за национална идентичност са белязани от трагизъм и съпротива срещу опитите на регионалните сили да го претопят или поне системно да го подчиняват на комплексните си интереси. Формирането на кюрдска народност, а по-късно и на

нация не се е съпровождало, както при повечето народи, с формиране на държавност и стремеж към обединяване в единна централизирана държава. Названието Кюрдистан се появява за първи път през XII в. при управлението на Санджар, последния селджукски владетел. Под това име всъщност разбираме само териториите, населявани от кюрди. На техните земи се пресичат важни търговски пътища и икономически зони, което обяснява и въвличането на региона в сложни политически планове и ходове, конфликти и стълкновения, наред с ролята му на пограничен буфер в съперничеството и противоборствата между съседните страни.

Географското местоположение на Кюрдистан подхранва стратегическите апетити към него на враждуващи помежду си могъщи империи, които се стараят да спъват създаването на държава. Това обрича кюрдския народ на разединение и диктува съдбата му през дългите векове до днешната епоха на бурни и катастрофални събития в Близкия изток. Опитите за полагане на основите на кюрдска държава се оглавявали от племенната аристокрация и приключвали с формирането на незначителни, зависими и неустойчиви образувания, които при това се превръщали в огнища на бунтове, размирици и напрежение.

В труда се очертават две комплексни причини за слабостта и партикуларизма на кюрдското национално движение: външни и вътрешни. Външните засягат историческата раздробеност на кюрдския народ между няколко често враждуващи държави. От XVI в. насетне, след като се включвали в Арабския халифат, а по-късно преминали под тюркска и монголска власт, населяваните от кюрди земи попадат в границите на две велики империи: Османска Турция и Сефевидски Иран. След

Първата световна война компактни кюрдски малцинства живеят в Турция, Иран, Сирия, Ирак, дълго време се намират под управлението на Великобритания и Франция, както и на територии в Царска Русия и впоследствие Съветския съюз. Вътрешните причини са свързани с равнището и динамиката на развитие на кюрдите. Племенният им бит затруднява формирането на нация и зараждането на капиталистически отношения. Показателен е фактът, че в средата на XIX в. сред тях доминира неграмотното население: 95% в Иран, 90% в Турция, 85% в Ирак и 80% в Сирия. Племенният партикуларизъм в кюрдското национално движение се изразява в съперничество между кюрдски шейхове и емири, които се стараят да извличат от бунтовете и въстанията на сънародниците си привилегии за собствените си кланове и лична полза в ущърб на общите интереси.

През последните години кюрдите отново излизат на политическата сцена, вече като единна сила („държава“) в борбата срещу т. нар. Ислямска държава, но и срещу Турция. Очевидно настъпват епохални промени в геополитическото равновесие на региона, чиито последиствия не могат да се предвидят отсега, но няма съмнение, че кюрдите, близо 40-милионно население, макар и пръснати в различни държави, като цяло придобиват все по-голяма тежест и предстои да играят все по-важна роля при взимането на решения за Близкия изток.

Въпреки че не впечатлява с обем, а напротив, избягва многословието, настоящата книга анализира кюрдския проблем в цялата му сложност, при това като се отчита неговата специфика в зависимост от местните условия. За целите на труда си авторът е използвал бо-

гат изворов материал, чието цитиране бе съкратено при редакцията на книгата, за да не обремени изложението, а и да се дистанцира от компилативния академизъм и отвличеното теоретизиране. С това изследване българският читател получава в синтезиран вид комплексна, прагматична и детайлна представа за политическите и социалните измерения на драматичната кюрдска история в съвременната епоха. И нещо повече, макар и да не се натрапва, между редовете прозира искрено човешко съпричастие и разбиране на трагедията на един народ, чиято съдба се преплита с трагичната участ и на други народи от региона и по света.

Проф. Цветан Теофанов

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички мюсюлмански народи се обединяват под предводителството на кюрда Саладин ал-Айюби и освобождават Палестина от нашествието на кръстоносците. Тогава никой не казва: „Не, няма да се сражавам под негово ръководство, защото е... кюрд.“

След това уточнение, започвам с въведение за съдбата на кюрдския народ или народа на Кюрдистан – Кюрдистан като географско понятие и историческо развитие на политическата съдба на кюрдския народ. Любезният читател може да се запита: кюрдите какви са? Къде се намира Кюрдистан и каква е ползата от изучаването на неговата история, на обществото и езика му? Отговорът е, че по тази тема няма много информация, пък и тя е известна най-вече сред специалисти.

Настоящото изследване обхваща само епохата на XX век, когато се случват множество събития, свързани с кюрдския проблем в Кюрдистан. Този регион е източник на вътрешно напрежение, съпътствано от ожесточена, продължителна борба през няколко последователни периода по време на сменящите се режими на управление. В книгата ще се спра на политическия и социалния аспект на кюрдския въпрос в страните на Кюр-

дистан, обхващащи всички райони на петте кюрдски общности – в Турция, Ирак, Иран, Сирия и Армения, а също и в някои кавказки и азиатски държави.

Социалният аспект обхваща географското разположение на кюрдите и значението му, тяхната численост, корени, особености, характерни черти, обичаи, език и вяра. Що се отнася до политическия аспект, ще разгледам най-вече събитията в различните региони на Кюрдистан през XX век. Ще се спра по-специално на Кюрдистан в Ирак поради динамиката на събитията в региона. Тук бих споделил с читателя, че започнах изследването, когато бях дипломат в кувейтското посолство в Дамаск през 1986 г. Така пренесох със себе си спомена от отминалите години, проследявайки събитията, през които преминава кюрдският народ.

Иракските кюрди като цяло и кюрдите файлити в частност, които принадлежат към шиитското религиозно направление, са депортирани от иракското правителство при управлението на Саддам Хюсеин през 1970 г. в нарушение на човешките права и ценности. Това ме накара да започна да изучавам положението на кюрдския народ и неговия политически проблем.

Една от главните причини, подтикнали ме да осъществя това изследване и предизвикала възхищението ми, е, че кюрдският въпрос стои на дневен ред въпреки липсата на държава, обединяваща кюрдския народ. Кюрдите са разпръснати по труднодостъпните планински краища и обширни равнини, чиито географски граници обхващат няколко съседни държави – Ирак, Турция, Иран, Сирия и част от бившите съветски републики. В тези страни кипи политическа и социална съпротива и те изобилстват от природни богатства, което предпо-

лага създаване на силна кюрдска държава. В изследването съм включил отделни глави за всяка от споменатите страни, описвайки историята на кюрдското ѝ население и политическите и социални стадии, през които то преминава.

Трудност, с която се сблъсках, докато пишех настоящото изследване, бе, че не открих достатъчно обективни източници. Преобладаващи са книгите от кюрдски автори, явно под влиянието на патриотични чувства. Това затрудни задачата ми да събера точна, логична и обективна информация. В допълнение библиотеките и издателствата не разполагат с достатъчно литература по въпроса. Докато пишех изследването, се стремях да се опирам на некюрдски автори и издания, имайки за цел сведенията да бъдат възможно най-точни и достоверни.

Налага се да посоча, че кюрдският проблем бива експлоатиран от определени правителства в множество случаи и политически кризи, които сполетяват кюрдския народ. Тези кризи и събития обаче не се използват от кюрдското ръководство за разрешаване на техния въпрос, дори при дискутиране на исканията им за независимост. Това проличава от начина, по който Иран и Ирак се възползваха от кюрдския проблем по време на Алжирското споразумение през 1975 г., както и от събитията, съпътстващи Ирано-иракската война през 1980 г. – първата в Залива.

В изложението ми за кюрдския народ се забелязват известни празноти в информацията, но се надявам, че съм внесъл своя принос със скромното усилие да хвърля светлина върху един деликатен въпрос. А той много пъти е довеждал до възпламеняване на пограничните

райони между държавите, които взаимно си сътрудничат срещу кюрдския народ. По-специално това се отнася за Ирак и Турция, и като цяло за Иран, Сирия и Армения.

Посланик Якуб Юсеф ал-Атики

Първа глава

СОЦИАЛЕН АСПЕКТ

Кюрдистан – значение на името и определение

Кюрдистан означава „страна на кюрдите“. Състои се от две думи – „кюрд“ и „стан“, като Афганистан, т.е. страна на афганците, и като Белуджистан – страна на белуджите. Името Кюрдистан е дадено на земята на кюрдския народ преди много векове. Това е причината то да не бъде име или символ на определено движение, като например Пакистан, а географско и историческо название на държавата на кюрдите.

Географско положение на Кюрдистан или на кюрдската „държава“

За да обозначим региона, в който днес живеят кюрдите, следва да определим границите му в планинския район, разположен в южната част на планината Арарат в Република Армения, на половината път между Каспийско и Черно море. Регионът се простира в иранската част на Азербайджан, обхваща голяма площ от Източен Анадол, после от юг се спуска към възвишения-

та на Арабския полуостров и Северен Ирак. На североизток се разполага до западната част на Иран, на юг за граница му служи въображаемата линия от иракския град Мандали до иранския Керманшах. Регионът Кюрдистан е разделен приблизително по следния начин:

1. Приблизително половината Турция;
2. Повече от четвърт Иран;
3. По-малко от четвърт Ирак;
4. Част от него е в Република Армения;
5. Една част е в Сирия.

Цялата площ на Кюрдистан, според най-точните научни оценки, достига около 502 000 кв. км.

Корени на кюрдския народ и неговите региони

Трудно е задълбочено да бъдат изследвани корените на кюрдския народ, защото темата е деликатна. По този въпрос изследователите са разединени, свързват кюрдите с няколко древни народа и градят около тях най-различни теории и легенди. Може обаче да се каже, че кюрдите са арийски народ, обитаващ района на Кюрдистан. Те населяват съседни части от Ирак, Турция, Сирия, Иран и Армения. Според изчисленията наброяват около 40 милиона души.

Численост на кюрдския народ

Твърденията за всичко, свързано с кюрдския народ, драстично се разминават, както се разминават и твърде-

нията относно числеността му. Например емир Шарафхан ал-Битлиси в книгата си „Шараф-наме“, написана през XV в., посочва, че кюрдите наброяват седем милиона души. Според други те са около три милиона, както сочи британският доклад, изготвен по повод членството на Ирак в ООН. Що се отнася до покойния Амин Мохамед Заки (кюрдски министър в иракското правителство), то според него те наброяват около четири милиона и шестстотин хиляди души.

Мнението на учения Махмуд ал-Дара е, че кюрдите са приблизително девет милиона и четиристотин хиляди, разпределени по следния начин:

1. Четири милиона и шестстотин хиляди в Турция;
2. Три милиона в Иран;
3. Милион и четиристотин хиляди в Ирак;
4. Петстотин хиляди в Сирия;
5. Седемдесет хиляди в Армения.

Д-р Абдурахман Касмалю, главен секретар на Демократическата партия на Ирански Кюрдистан, убит в Австрия на 13.07.1989 г. заедно с други трима членове на ръководството на движението, смята, че кюрдите извън Кюрдистан наброяват около един милион души. Следователно може да се каже, че народът на Кюрдистан достига численост от общо десет милиона и четиристотин хиляди души. Не бива да пренебрегваме и сполетялото кюрдите в периода 1970–1990 г. – упражняването на социален геноцид чрез употреба на забранено в международен мащаб химическо оръжие. Това става в град Халабджа, в източната част на иракската област Сулеймания. За броени часове сутринта на

16.03.1988 г., по заповед на Али Хасан ал-Маджид, братовчед на Саддам Хюсеин, там са убити повече от пет хиляди кюрди. Това допълва процеса на масови изселвания зад граница. По тази причина е трудно да бъде направено прецизно и коректно преброяване на кюрдите по света.

Изследване на Народния фронт за освобождение на Палестина (Фатах) – отдел „Мобилизация и организация“, дирекция „Анализи“, от август 1982 г. посочва, че в кюрдските райони и по света кюрдите наброяват приблизително петнайсет милиона, разпределени по следния начин:

1. Пет милиона и сто и деветдесет хиляди в Турция;
2. Милион и сто хиляди в Иран;
3. Милион и осемстотин хиляди в Ирак;
4. Осемстотин двайсет и пет хиляди в Сирия;
5. Двеста седемдесет и девет хиляди в Армения.

Последните изследвания и достоверни статистики сочат, че броят на кюрдите по света надхвърля четиридесет милиона, разпределени както следва:

Близкият Изток

Турция – петнадесет милиона; Ирак – шест милиона; Иран – десет милиона; Сирия – два милиона.

Азия и Средна Азия

В Азия и Средна Азия, включително Армения, живеят около един милион кюрди.

Европа

В Европа достигат около милион и двеста хиляди души.

Северна Америка

В Северна Америка наброяват около петдесет хиляди души.

Австралия

В Австралия са около петдесет хиляди души.

В резултат на тази статистика е видно, че 38% от целокупния кюрдски народ живеят в Турция, около 20% – в Иран, 17% – в Ирак, също приблизително 5% – в Сирия. Останалите 20% са разпръснати в различни краища на света.

Кюрдски език

Кюрдите имат свой национален език. Това е кюрдският, автономен по своята същност език, изобилстващ с диалекти, със собствена граматика, лексика и азбука. По произход той се числи към индоевропейското езиково семейство. Според някои източници по отношение на езиковата си структура кюрдският най-вероятно е повлиян от езиците на съседните народи (арабски, турски, персийски), понеже повечето кюрди ги говорят като втори език. Кюрдският се дели на четири диалекта:

1. Лури: лаки, бахтиари, келхори и файли.
2. Зазаи: близък до иранския диалект джорани, на него говорят около четири милиона души.
3. Северен курманджи: бахдинани, хакияри, аркази, шикаки, ботани, говорят ги около петнайсет милиона.
4. Южен курманджи: аромани, ардалани, курани, мукри, сорани, на тях говорят около шест милиона.

Някои специализирани източници смятат диалектите зазаи и лури за отделни езици, защото дадени думи в тях изцяло се различават спрямо други кюрдски диалекти. Кюрдският език има следното географско разпределение:

- Кюрдите в Сирия, Турция, Кавказ, Средна Азия, също и 5% от кюрдите в Иран и 40% в Ирак говорят диалектите курманджи и бахдинани. Част от тях говорят зазаи (на арабски „аз-зазаия“, като сред тях е известният род Заза в Сирия – изцяло алауитски). Алауити живеят в Турция (пет милиона), в Сирия (двеста хиляди) и Ирак (двеста хиляди). Трябва да се вземе предвид, че диалектът зазаи напълно се различава от курманди-бахдинани. Говорещите курманджи и зазаи в Турция, Кавказ и Средна Азия пишат на латиница, а в Ирак, Иран и Сирия – на арабица и с персийската азбука. Напоследък правителството на региона Кюрдистан започва да насърчава жителите си да пишат на латиница.
- 50% от кюрдите в Ирак и 60% в Иран говорят диалекта сорани и пишат на арабица и с персийската азбука.
- 10% от кюрдите в Ирак и 35% в Иран говорят диалекта файли/курани (Илам, Керманшах и Биджар в Иран; Ханакин, Мандали, Бадра и Гассан в Ирак). Тези диалекти са много близки до езика лури-бахтиари. Говори ги част от кюрдския народ. Броят на населението, говорещо лури в Иран, е около четвърт милион.
- Кюрдите, говорещи курманджи, бахдинани и зазаи, не разбират говорещите сорани и файли, но

знаят втори език. Дори и говорещите сорани и файли не се разбират лесно.

Изводът е, че кюрдският като език се изписва с букви от латинската, арабската и персийската азбука. Съставен е от диалекти, които дотолкова се различават, че някои ги определят като различни езици, а не като отделни диалекти. Кюрдите в Ирак и Сирия използват арабската азбука, кюрдите в Иран – персийски език, а кюрдите в Турция и в бившия Съветски съюз използват турска лексика.

Значение на региона Кюрдистан

Кюрдистан заема важно стратегическо местоположение. Той се разполага между държавните граници на пет страни: Турция, Иран, Ирак, Армения и Сирия. Освен стратегическото значение и важното си местоположение притежава голямо количество природни ресурси, като нефт и метали, както и обширни тръбопроводи за суров петрол, който блика там, към целия свят. Що се отнася до металите, има множество находища на желязо, мед, сяра, сребро, злато, живак и въглища.

Кюрдистан обхваща плодородни равнини и планини, напоявани от множество реки, най-важни от които са реките с изобилни водоизточници – Тигър и Ефрат. Регионът се отличава по своята красота, плодородни земи и богата реколта. На много места в Кюрдистан се срещат водопади и гъсти горски масиви, през зимата по планинските върхове пада сняг. Често вали дъжд през зимата, есента и пролетта, а през лятото температурите се повишават.

Регионът обхваща около 42% от площта на Турция, 31% от Иран, 20% от Ирак, 4% от Република Армения и 3% от Сирия.

Характерни особености и черти на кюрдския народ

Кюрдите имат своя народопсихология и чувство за националност. Притежават и отличителни национални черти. Всички изследователи се обединяват около мнението, че обичат свободата, признателни са, ценят благородството и доблестта. Те са общителни и дружелюбни в отношенията си, славят се с храбростта си и буйния си нрав.

В допълнение ще поясня, че злобата не е присъща за кюрдите. Те са известни с любовта си към бойните подвизи, чувството за чест и доблест, възмездие и спазване на дадената дума. В живота се придържат към принципа, че светът е „владение на смелостта“.

Вярата на кюрдите

От гледна точка на религията кюрдите се делят на три групи:

Мюсюлмани

Съставляват преобладаващото мнозинство. В по-голямата си част са сунити и принадлежат към шафиитското религиозно учение. Има обаче и друга група – шиити, които наричат себе си кюрди файлити и живеят в Турция, Иран и Ирак. Някои от шиитите в Турция и Иран са престъпвали нормите във вероизповеданието

си, докато не са се отклонили напълно от исляма и не са формирали своя религиозна общност – „Хора на истината“ (Али Иляхи). Те са трета група, за която ще говоря по-нататък в изложението.

Язиди

Смятани са за последователи на една от най-старите религии на земята, възгледите за която са противоречиви. Някои отнасят произхода ѝ към град Яздем, чиито жители вярват в съществуването на бог, наречен Язид или Яздан. Други свързват възникването ѝ с мюсюлманския учен Ади ибн Масафир ал-Умауи, но след смъртта му язидите се отклоняват от принципите на исляма. Полковник Амин Сами ал-Гамрауи не приема това гледище, тъй като язидите съществуват още преди появата на исляма. По негово мнение това е общност, числяща се към манихейското религиозно учение, чиито корени са в зороастризма. В тази богословска система са убедени населяващите по-голямата част от кюрдските райони.

Язидите вярват всички религии, принасят телешки курбан на слънцето, покланят му се на изгрев и на залез. Един от най-големите грехове за тях е да се женят за друговерци. Към никого не се обръщат с думата „братко“ освен към хора от тяхната религиозна общност. Към останалите се обръщат с думата „приятелю“. Религията им е странна и удивителна, вярват в сатаната, но не произнасят името му, избягват думи с буквите „ш“ и „т“. Вярват в съществуването на „Бога на огъня“ и „Бога на мрака“. Имат две свещени книги: *Раиш* (на кюрдски означава „черен“) и *Джилве*, на по-голяма почит от *Раиш*, защото съдържа древни вярвания. Основният им религиозен център се помещава в Лалиш, на юг от Дахук в Северен Ирак.

Религиозна общност на Хората на истината или групата Али Илахи

Тази религиозна група, поради своите вярвания, се смята за най-необикновената. С възникването на исляма Хората на истината откриват златна възможност, започвайки да разкрояват прекомерно връзката си с имам Али ибн Аби Талиб (Аллах да му окаже почит), като стигат до обожествяването му. Утвърждават това, казвайки: „Нашият господар Джибрил се е възплътил в образа на Дихйа ал-Калби¹“, което означава, че духът би могъл да се проявява в материално тяло. Допуска се Всевишният Аллах да се възплъщава във физическия облик на имам Али ибн Аби Талиб (Аллах да му окаже почит). Тази общност стига до твърде голяма заблуда чрез твърдението, че пророкът Мухаммед (Аллах да го благослови и приветства) е изпратил на човечеството водач, а именно имам Али.

Заблудата в мисленето им се трансформира в обожествяването на слънцето. Казват, че Али (Аллах да му окаже почит) се е възнесъл на небето, където се слял със слънцето, следователно няма гроб на земята. Основният им център се намира в Карманшах в кюрдски Иран и в иракския Ханакин, на изток от Багдад. Сред обичаите им е да не подстригват мустаците си и да живеят като обособени общности в скалистите планини, в непрекъснат страх от нападение или изстребление.

Географски вярванията на кюрдския народ се разпределят по следния начин: последователи на сунизма са 70% от кюрдите в Иран и Ирак, 80% – в Турция, 90% –

---

¹ Дихйа ал-Калби е близък сподвижник на Пророка Мухаммад. Освен че изпълнява мисията да предаде ислямското послание на византийския император Хераклий, той е описван като твърде обаятелен младеж, с чийто образ Джибрил (архангел Гавриил) се явявал на Пророка. – Б. ред.

в бившите съветски територии и 90% – в Сирия. Шиитите дванайсетници съставляват 30% от кюрдите в Иран, 10% – в Ирак, 20% – в Турция. От кюрдите в Сирия 10% са алауити. Малко на брой алауити живеят в иракски Кюрдистан.

Политически аспект

Политическата история на кюрдския народ е динамична и носи в себе си мощен заряд от множество въстания и освободителни движения. Затова обобщено ще разгледам тази тема от историческа гледна точка в определени държави. По-подробно ще се спра на кюрдите в Ирак, защото те преминават през множество политически събития, станали причина да заемат водеща роля в региона на Кюрдистан.

Политиката на потурчване, инициирана от световния ционизъм в началото на миналия век, подтиква народите, подчинени на османската власт, да се обърнат към освобождението и независимостта. Друг решаващ фактор е Първата световна война, породила много от проблемите, възникнали в Близкия изток, тъй като не приключва еднозначно. Характерна за края на войната е противоречивата британска и също френска стратегия, отнасящи се до подялбата на региона. Една от проблемните територии е именно кюрдската.

Кюрдите искат независимост, както и всички останали народи в Османската империя. Имат свои партии и политически общности. Издават в столицата на Османската империя Истанбул вестник, изразител на техните възгледи и искания, чието наименование на кюрдски е *Зейн*, т.е. *Слънце*. Британия успява да се сближи с всич-

ки народи, борещи се за независимост, в това число и кюрдите. На всички тях дава щедри обещания за освобождение и независимост. Когато войната приключва, британците се отричат от обещанията си и заедно с Франция поделят региона съгласно тайното споразумение Сайкс-Пико, разобличено от болшевишка Русия през 1917 г. Но споразумението е разкрито твърде късно, и всичко неминуемо протича в полза на британската стратегия. След приключването на войната кюрдите се оказват разделени между Ирак, Иран и Турция, а част от тях се намира в Сирия и в бившия Съветски съюз.

Историята не познава единна държава на кюрдите. По време на османското владичество обаче те имат относително независими емирства. Подчинени са или на османския султан, или на персийския шах, в зависимост от могъществото на двете държави и близостта на емирството до тях. В навечерието на Първата световна война имат в Сулеймания полунезависимо емирство Ал Бабан, чийти глава е шейх Махмуд ал-Хафид ал-Барзанджи.

Кюрдите и британската стратегия в региона

Преди Първата световна война Британия разполага с два разузнавателни центъра или школи. Едната е в Индия, а другата – в Кайро. Всяка от тях има своя стратегия и хора за колонизацията на региона.

Според каирската колонизаторска школа за кюрдите е необходимо да бъде създадена държава в Северен Ирак, където да бъдат локализиран в бъдеще в единна страна. Индийската школа обаче е тази, която отнач-

ло надделява в политиката на региона. Тя поставя начело на Ирак емир Фейсал ибн ал-Хюсеин и също така дава съгласие шейх Махмуд ал-Хафид да се завърне от Индия и да застане начело на емиратство Сулеймания.

Тази школа има друго виждане по отношение на кюрдския народ, което впоследствие взема превес в региона на Близкия изток и изкоренява всичко планирано от школата в Кайро. Стратегията на Индийската школа се изразява в следното:

Формирането на кюрдска държава в Северен Ирак, Западен Иран и Югоизточна Турция би я направило опора на руската мечта, настъпваща с новите си болшевишки идеи. Това е така най-вече защото през Първата световна война руснаците стигат до Равандуз и Ханакин в Ирак, след като опустошават иранския Кюрдистан. В допълнение кюрдските планини биха били естествено стратегическо препятствие за защита на нефтените находища в Мосул, Ханакин и Киркук и на равнините в Ирак срещу всяко вероятно нападение на руснаците в бъдеще. Подобно нападение би могло да осигури на руснаците коридор от Мосул към Арабския залив, и оттук да застраши Индия. Затова и Индийската колонизаторска школа решава да отхвърли създаването на кюрдска държава.

След това шейх Махмуд ал-Хафид обръща внимание на необходимостта от присъединяването на Сулеймания към Ирак, без обаче да желае това. Британското и иракското правителство подготвят военна операция, в която се включва британската армия и символични иракски сили. Вследствие на бомбардировките на Сулеймания с британски самолети и ожесточената съпротива на кюрдските бойци в планината Базиан операцията постига окупацията на Сулеймания и прогонването на

шейх Махмуд в планината Хурман до иранската граница. Така се слага край на кюрдската държава. Сулеймания официално се присъединява към Ирак на 19 юли 1924 г. С тези събития въпросът приключва за англичаните.

Договорът Саад-Абад

Ако в коя да е от трите страни – Ирак, Турция и Иран – избухнат кюрдски въстания, те взаимно си оказват съдействие за потушаването на бунтовете. След като бъдат потушени, лидерите и бойците на тези въстания обикновено търсят спасение в останалите две страни, възползвайки се от гостоприемството на шейховете на кюрдските племена. Това усложнява залавянето на бегълците. Поради това трите страни се опитват за спечелят благосклонността на шейховете, вместо да предизвикват гнева им, с цел да се улесни залавянето на гостите им. Поради тази причина трите страни обмислят необходимостта от споразумение за сътрудничество помежду си, насочено срещу въстанията на кюрдския народ. През 1927 г. в двореца Саад-Абад в Техеран се провежда среща между министрите на външните работи на Ирак, Турция и Иран. По време на срещата се подписва договор за сътрудничество между трите. Договорът гласи: в случай на избухване на кюрдско въстание в коя да е от трите страни другите две не трябва да позволяват границите им да бъдат прекосявани. Ако затворят границата си с третата страна, биха блокирали въстанието и не биха допуснали придвижване и подкрепа на бойците. Договорът е наречен по името на двореца, в който се състои подписването – Саад-Абад.

Този договор влиза в сила още същата година. Турция и Иран подпомагат Ирак при потушаването на въстанието на Халил Хушауи, което избухва в аз-Зибар през същата година. Ирак и Иран също подпомагат Турция, когато там избухва кюрдско въстание през 1937 г. Сътрудничеството по договора продължава до началото на Втората световна война.

Кюрдски въстания

Кюрдите се впускат в борба за разрешаване на своя въпрос в трите страни – Иран, Турция и Ирак. Ще ги разясня по следния начин:

1. Иран

В Иран кюрдите въстават само веднъж. Ситуацията там не се характеризира с много въстания, както в Турция и Ирак. Причината е близостта на езика им с персийския, освен това шахът на Иран Риза Хан променя името Персия на Иран, което означава „родина на арийците“. Кюрдите са арийци и следователно това е тяхната родина, затова в Иран те не се чувстват потиснати в етнически план, но съчувстват на сънародниците си в Ирак и Турция.

2. Турция

По време на Първата световна война кюрдите воюват срещу османците в Турция и Ирак. В Турция шейх Салим ал-Накшбанди повежда първото си въстание във вилаета Битлис през 1913 г. Въстанието му е потушено, а той е екзекутиран.

През 1920 г. избухва второто кюрдско въстание начело с шейх Саид Биран, потушено от кемалистите

(обединението на Мустафа Кемал с Аз-Зейн, който освобождава Турция от гръцката окупация). Кюрдите от своя страна отново въстават за трети път през 1927 г. Начело на четвъртото въстание през 1930 г. е Ихсан Нури. Като следствие на провалите на дотогавашните въстания тайните кюрдски партии и съюзи от Ирак, Иран и Турция се обединяват в партия „Хоибут“ и организират пето въстание през 1937 г. начело със Сейид Риза, но и то претърпява провал като предишните. Вследствие на това на кюрдите им е забранено да говорят кюрдски и да обличат кюрдски носии. Името им е променено на „планински турци“ и положението им се възвръща към това отпреди 60-те години на XX век.

3. Ирак

Въстанията в Ирак са многобройни. Първото избухва в началото на Първата световна война, водено от шейх Абделсалим ал-Барзани, който обаче не успява да прецени подходящия момент. Шеста османска армия, на път за Русия, се насочва към Мосул и поради близостта си до региона Барзан успява да потуши въстанието и да залови шейх Абделсалим. Той е екзекутиран на пазара в Мосул.

В края на Първата световна война в Сулеймания се разполага турски батальон, чийто ръководител е шейх Махмуд ал-Хафид – племенен старейшина и суфит. Кюрдите се отнасят към него с уважение и го смятат за видна личност. Англичаните успяват да спечелят доверието му, като му обещават независим Кюрдистан и той предава Сулеймания във властта им. Те навлизат там на 3 ноември 1918 г., след като шейхът е предал в техен плен турския батальон. Така британското правителство му поверява управлението на Сулеймания с месечна

заплата 1500 индийски рупии. Майор Фуфил става негов кралски съветник, а майор Данлис – военен съветник. По такъв начин Махмуд ал-Хафид се превръща в независим владетел на Сулеймания и нейните територии.

Първото си въстание Шейх Махмуд ал-Хафид повежда на 21 март 1919 г., а второто въстание в Сулеймания избухва на 14 септември 1922 г. То довежда до връщането на шейх Махмуд ал-Хафид от изгнание в Индия.

Третото въстание, организирано от него, е през 1928 г., последвано от четвърто през септември 1930 г. През март 1931 г. шейх Махмуд ал-Хафид се опълчва за пети път. Шесто въстание той вдига на 14 юли 1941 г., но и то се проваля. След смъртта му подготовката на кюрдските въстания поемат хората от Барзан.

Втора глава

КЮРДИСТАН В ИРАК

„Кюрди“ е правилното наименование при описанието на този народ, самите те така наричат себе си, най-вече в иракски Кюрдистан (част първа на изследването ми за Кюрдистан). Кюрдите в Ирак смятат себе си за цялостна част от кюрдската нация, населяваща огромна кюрдска територия – от Лористан в Иран на юг до Урмай на изток, оттам до Сивас на запад през официалната турска граница в настоящия момент, до Северен Ирак и Североизточна Сирия. Социалното, икономическо и политическо положение на кюрдите в иракската част е по-добре уредено в сравнение с положението на сънародниците им в останалите четири части.

Това със сигурност се дължи на факта, че към Ирак първоначално е присъединена южната част на Кюрдистан, наскоро отделена от разбитата Османска империя. Създава се новата държава Ирак, формирана от англичаните след Сайкс-Пико. Така присъединяването на кюрдите към новия Ирак съхранява религиозния баланс и полага стабилна основа за силна държава, способна да просъществува дълго. Въпреки че отношенията между кюрдите и централната власт в Ирак преживяват времена на тежки разногласия и ожесточени вой-

ни, връзката, която свързва кюрдската общност с останалите общности на иракския народ, укрепва. Изглежда обаче, че кюрдите предпочитат да останат и напред част от федеративен демократичен Ирак и се противопоставят на идеята за отделяне, която някои се опитват да им наложат.

Перспективата иракските кюрди да се отделят от Република Ирак не стои на дневен ред, нито отговаря на реалностите. Те са заобиколени от държави с кюрдски малцинства, в които кюрдският въпрос все още не е решен. Ако съседните страни направят постъпки за затваряне на границите си, това би било достатъчно да разгроми отделените се в самостоятелна държава иракски кюрди. Кюрдският въпрос тук се използва като средство за политически натиск върху съседните държави. Подкрепата или преустановяването на помощта за кюрдските движения зависи от политическите отношения между Багдад, Дамаск, Техеран и Анкара. Кюрдските лидери осъзнават тази истина. Лидерът Мустафа ал-Барзани има една известна фраза, която гласи: „Кюрдите нямат истински приятели“.

Иракските кюрди формират около 23% от населението в страната. Те съставляват мнозинство в областите Дахук, Ербил, Сулеймания, Киркук, Дияла и част от Ниневия. Кюрдският въпрос тук се смята за най-наболял и сложен спрямо кюрдския проблем в цялост, тъй като възниква с основаването на Иракското кралство след Първата световна война. Въоръженият характер на борбата, сложното, разнородно в етнически, религиозен и професионален план естество на иракската държава от самото начало са причина кюрдите често да проявяват сепаратистки тежнения и да не чувстват национална принадлежност към Ирак в настоящите му

граници. В резултат на продължителната им борба са възникнали множество фанатични националистически течения, прогласяващи, че населяващите Ирак кюрди са дошли извън неговите граници.

Кюрдите по време на прякото английско управление в Ирак

Англичаните управляват пряко Ирак през периода 1918–1920 г., когато влиза в сила споразумението Сайкс-Пико. Кюрдите са разочаровани от британското управление, което не спазва ангажиментите си за независимост на Кюрдистан, дадени на шейх Махмуд ал-Хафид ал-Барзанджи, като същевременно се опитва да намали влиянието му чрез организиране на племенни вълнения край Сулеймания. Първото въстание под предводителството на шейх Ал-Барзанджи избухва на 21 март 1919 г., съветниците англичани са арестувани, а английската войска бива разгромена в прохода Таслуджа. Британците все пак съумяват да подготвят друга военна част, която потушава въстанието на шейх Махмуд ал-Барзанджи и окупира Сулеймания след самолетни бомбардировки. Английската армия залавя шейх Махмуд ал-Барзанджи и го депортира в Индия.

Кюрдският регион остава под управлението на върховен британски комисар в Багдад, подпомаган от политически управници от кръговете на британските военни офицери. Когато на 25 ноември 1920 г. се основава новата иракска държава, сулейманските кюрди отказват да участват в избора на емир Фейсал ибн ал-Хюсеин за крал на Ирак. Кюрдите в Ербил, Киркук и Мосул вземат участие в изборите, гласувайки за емир

Фейсал ибн ал-Хюсеин, така се осъществява присъединяването им към иракската държава. Сулеймания остава под управлението на върховния комисар до 1922 г.

Въстанието в Сулеймания и възникване на Кюрдската държава

На 14 септември 1922 г. избухват жестоки вълнения, които обхващат и други области в кюрдския регион, като Ербил, с крайна цел създаване на кюрдска държава. Поради ожесточеността на броженията англичаните са принудени да се евакуират. В управлението на региона биват избрани местни жители (регионален съвет).

От своя страна британското и иракското правителства полагат усилия за успокояване на ситуацията и овладяване на вълненията, за да бъде предотвратено географско разширяване на въстанието. Във връзка с това те публикуват декларация, която гласи:

„Правителствата на Негово величество и на Ирак заедно признават правата на кюрдския народ за основаване на кюрдско правителство в рамките на Ирак. От страна на кюрдите, въпреки тяхната разнородност, се очаква да постигнат споразумение по начин, по който желаят, като правителството ще се съобрази с това. Да бъдат в границите, в които искат, и да делегират свое представителство в Багдад, където да установят икономически и политически отношения с английското и иракското правителства“.

В резултат на тази декларация шейх Махмуд ал-Хафид се завръща от изгнание в Индия. Избран е за управляващ на Сулеймания и глава на регионалния съвет.

Самият той се обявява за крал на кюрдите, а регионът му става Кюрдска държава. Кюрдската държава издава пощенска марка, смятана за една от най-редките в света. Държавата просъществува до 1924 г.

Село Барзан и неговите въстания

Село Барзан, разположено на южния склон на планината Ширван в провинция Аз-Зибар, е средище на шейх Абделсалим ал-Барзани. Там шейхът разполага с духовна власт, както суфитските шейхове, и упражнява племнено лидерство. След екзекуцията на шейх Абделсалим ал-Барзани духовната власт преминава в ръцете на брат му шейх Ахмад ал-Барзани, а след неговата смърт се прехвърля върху неговия брат Мустафа ал-Барзани, наричан „молла“.

Шейх Абделсалим ал-Барзани оглавява въстание в началото на Първата световна война, което завършва с екзекуцията му на пазара в Мосул. През ноември 1931 г. въстава и шейх Ахмад ал-Барзани, в подкрепа на бунта на шейх Махмуд ал-Хафид, избухнал същата година. По-късно моллата оглавява първото си въстание през 1935 г., а през 1937 г. на бунт се вдига и Халил Хушауи ал-Барзани в Аз-Зибар, в помощ на въстанието на кюрдския народ, избухнало в Турция същата година. Въстанието бива потушено, а водачът му е убит. През 1944 г. молла Мустафа въстава повторно, и за трети и последен път оглавява въоръжено въстание през 1945 г. След неуспеха на метежа бяга в Иран, където става главнокомандващ на въоръжените сили на Република Махабад в ирански Кюрдистан, подкрепян от СССР.

Кюрдите в Ирак и Втората световна война

През 1941 г. народът и иракската армия въстават срещу англичаните, вследствие на което англичаните окупираха Ирак. В това време в Иран, след падането на Париж в ръцете на германците, шах Риза Хан се съюзява с Хитлер, затова противниците му решават да нападнат Иран. Руската и британската армия опустошават страната през 1941 г. Британците окупираха Южен Иран, за да запазят нефтените находища, свалят шах Риза Хан и издигат сина му Мохамед Риза за шах на Иран.

Съветските сили от своя страна окупираха Северен Иран и основават Комунистическа република Азербайджан начело с Джаафар Бишаури. Те анексират Кюрдска република Махабад, която има автономно управление след създаването на Демократическата партия на Кюрдистан. За глава на Република Махабад избират съдия Мохамед. Съответно молла Мустафа ал-Барзани търси убежище там след провала на последното въстание през 1945 г. и става върховен главнокомандващ на военните сили на Република Махабад. Бива удостоен със званието маршал, носи изцяло съветска военна униформа с ботуши, еполети и фуражка с червена лента.

Република Махабад съществува до 15 декември 1946 г. – до изтеглянето на руските войски и навлизането на иранските въоръжени сили. Изтеглянето на руснаците е продиктувано от обещанията на находчивия министър-председател на Иран, че ще им отдаде на концесия проучванията за нефт в Северен Иран. Тези обещания са съгласувани с иранския парламент, а изтеглянето на руските войски е последвано от парла-

ментарни избори. След учредяването си новият парламент отменя концесията на СССР. Руснаците си тръгват с празни ръце, което говори за липса на разбиране на съветската политика в Близкия Изток.

След навлизането на иранската армия в региона Автономна република Азербайджан и Кюрдска република Махабад биват суспендирани. Молла Мустафа Барзани бяга и търси убежище в Съветския съюз, подобно на други негови последователи.

Събитията от по-ново време затвърждават интересите на СССР към Близкия изток. На 22.06.1989 г. худжат-ал-ислам¹ Хашеми Рафсанджани посещава Съветския съюз, и двете страни се споразумяват СССР да вземе на концесия нефтените находища в Северен Иран, а в замяна да снабди Иран с развита противоракетна система за отбрана.

Кюрдите след Втората световна война

Периодът след Втората световна война до 60-те години на миналия век се характеризира с относително спокойствие по въпроса за иракски Кюрдистан. Това се дължи на появата на нов съперник на англичаните в региона – техните съюзници САЩ. Америка излиза от изолацията си след войната, навлиза в Близкия изток и активно проучва ситуацията в региона. Народите, изнемогващи от непосилна бедност, тя определя като сгодно огнище на комунистическите идеи, особено в страните, където функционират силни комунистически пар-

---

¹ Титла на религиозен учен (*улем*), който има право да постановява богословски решения. – Б. ред.

тии. Освен това тези народи се стремят към свобода, независимост и освобождение от британско и френско влияние. Америка е решена да промени ситуацията в региона посредством извършването на военни преврати, които да избавят страните от остатъците на колониализма и така да подобрят икономическите им показатели чрез премахване на феодализма и класовото неравенство. От тези държави Америка създава буферна външна зона за сигурност на юг от Съветския съюз, като ги обвързва икономически. Начало на този процес поставя превратът на сирийския лидер Хосни през 1949 г. САЩ помагат на шаха с бялата революция в Иран и насърчават Мохамед да прогони англичаните от Египет и Канала.

В Южен Ирак живеят шиитите, подлагани на преследвания, които страдат от неравнопоставеност при управлението на държавата. В северната част на страната са кюрдите (обект на настоящото изследване), искащи да постигнат справедливо решение на кюрдския въпрос. И двете страни са жертви на британската политика в региона, заради което и сред шиитите, и сред кюрдите Америка намира приятели. Тя им обещава промяна и справедливо решение на проблемите им. Що се отнася до шиитите, Америка основава за първи път през 1956 г. тайна партия за тях, наречена Фатимидска партия. За кюрдите е учредена Демократическата партия на Кюрдистан – реструктурирана от предходната със същото име, в основата на която стоят Ибрахим Ахмад и Джалал ат-Талабани.

Багдадският пакт

Британия се опитва да запази остатъчното си влияние в региона с помощта на Нури ас-Саид и през 1955 г. успява да убеди Турция, Иран, Пакистан и Ирак да сключат пакт с нея, подписан в Багдад, заради което е наречен Багдадският пакт. Америка отказва да участва в него и се задоволява с ролята на наблюдател, представлявана на срещите само от своя посланик в Багдад. Една от точките на пакта предвижда сътрудничество между страните в случай на нападение над някоя от тях, под което, разбира се, се има предвид Съветският съюз. Предвижда се също и сътрудничество в случай на вътрешни метежи в коя да е от страните-участнички в пакта, както и при вълнения на кюрдските движения във всяка от трите страни – Ирак, Иран и Турция. Тази точка е сходна с разпоредбите на споразумението Саад Абад по отношение на кюрдския проблем, но разширена чрез присъединяването на Британия и Пакистан към трите страни.

Иракски национален фронт

В началото на 1957 г. нелегални и легални иракски национални партии се събират и основават така наречения Национален фронт, чиято цел е борба срещу Багдадския пакт, сваляне на кралския режим и установяване на демократично управление. Необичайното е, че Демократическата партия на Кюрдистан не участва в този фронт. Това най-вероятно се дължи на две причини:

1. Между кюрдите и Националния фронт не протича адекватен диалог, за да обсъдят взаимно гледните

си точки и да поставят основата на бъдещо сътрудничество. Освен това нито една иракска партия и движение не познават в частност кюрдския въпрос, а самите кюрди не съдействат за вникване в проблемите им и исканията на иракските опозиционни партии.

2. Националистическите партии Ал-Истиклял („Независимост“) и Ал-БААС („Възраждане“) и националните партии Ал-Уатан ад-Димукрати („Демократична родина“) се страхуват кюрдите да не се отцепят, затова не насърчават Демократическата партия на Кюрдистан да влезе във Фронта. Трябва да се има предвид, че Националният фронт изцяло подкрепя Абдел Насър, но куриозното в случая е, че той самият е солидарен с кюрдския проблем. През 1966 г. в Кайро се открива офис на Демократическата партия на Кюрдистан, ръководен от Джалал ат-Талабани.

Националният фронт се съюзява с вътрешната организация на свободните офицери в иракската армия, за да организират преврат. Те успяват да завземат властта на 14 юли 1958 г. под ръководството на двама офицери – генерал Абделкарим Касим и полковник Абделсалим Ариф. Ирак става република. Членовете на Националният фронт участват във властта като министри в правителството на новия съюз. Багдадският пакт се разпада, а кюрдският проблем навлиза в нов републикански стадий.

Кюрдският проблем в републиканската ера

През републиканската ера се работи по приобщаването на кюрдите и други общности в управлението. Учреден е държавен съвет, който поема функциите на президента на републиката от генерал Наджиб ар-Рубайи и влиза в ролята на президент и представител на армията и сунитите. Негови членове са Мохамед Махди Кубба (представител на шиитите) и Халид ан-Накшбанди (представител на кюрдите). През този стадий кюрдски представители участват и в Министерския съвет. Една от най-важните личности с пост на министър е Баба Али аш-Шейх Махмуд – синът на шейх Махмуд ал-Хафид Барзанджи, управител на Сулеймания.

Република Ирак отваря врати за бежанците си в чужбина. Много от тях се завръщат, включително Мустафа Барзани, който изпраща на новото ръководство приветствена телеграма от Съветския съюз с искане за връщане. Молбата му е удовлетворена. Трябва да се отбележи, че по време на политическата си емиграция в Съветския съюз при управлението на Сталин молла Мустафа ал-Барзани не развива никаква политическа дейност. След неговата смърт и идването на власт на Маленков обаче Барзани се среща с него и поставя ребром въпроса за създаване на кюрдска република в Съветския съюз, подобно на другите малцинства, ползващи се от автономно управление. Маленков се съгласява с искането на молла Мустафа Барзани и му предоставя самолет за придвижване между кюрдските малцинства, за да проучи съществуващите настроения. Усилията на Барзани за създаване на кюрдска република в рамките на Съветския съюз не се увенчават с успех. По време на емиграцията си Барзани поддържа

постоянна връзка с Демократическата партия на Кюрдистан.

Завръщайки се от Съветския съюз в Ирак, молла Мустафа спира в Египет и се среща с държавния глава Абдел Насър. По това време в Ирак цари господстващото мнение, че той също върви по пътя на арабското единство, както Сирия. Това би се осъществило чрез обединение или федерален съюз, както в началото на републиканската ера призовава Иракската комунистическа партия. Респективно въпросът за бъдещето на кюрдите би останал в ръцете на Абдел Насър.

В знак на щедрост Абдел Насър предоставя на молла Мустафа президентската яхта, за да стигне от Порт Саид до Басра в Ирак. Посрещнат е от народа и от официални представители, и оттам е закаран в Багдад и настанен в замъка Нури ас-Саид. В знак на уважение му е определена министерска заплата в размер на 500 динара. Барзани става главен секретар на Демократическата партия на Кюрдистан. Брат му Ахмад Барзани получава заплата в размер на 150 динара, както и всички от рода Барзани получават възнаграждение в размер между 30 и 50 динара. Този период е известен като „Меден месец“.

Меденият месец между вожда Абделкарим Касим и молла Мустафа Барзани достига своя апогей на 1 септември 1960 г., събота, в 10 часа, когато делегация от рода Барзани внася в Министерството на вътрешните работи на Ирак искане за основаване на партия, наречена Демократическа партия на Кюрдистан, която да се учреди по подобие на иранската Демократическа партия на Кюрдистан.

Вътрешното министерство удовлетворява молбата и партията започва да упражнява политическа дейност

и да издава всекидневник – неин говорител, наречен „Ха Бат“ („Борба“). В учредителния орган на партията влизат:

1. Молла Мустафа Барзани – племенен водач
2. Ибрахим Ахмад – адвокат
3. Омар Мустафа – адвокат
4. Али Абдула – инженер
5. Нури Шауиш – инженер
6. Хилми Али аш-Шариф – журналист
7. Шамсудин ал-Муфти – адвокат
8. Молла Абдула Исмаил – земеделец
9. Исмаил Ариф – работник
10. Салих Абдула ал-Юсуфи – чиновник

Искането е придружено от списък с имената на партийните поддръжници (50 души). То съдържа вътрешен регламент, който гласи:

„Партията трябва да води борба в интерес на опазването, заздравяването и разширяването на Република Ирак, както и на нейното задълбочено демократично развитие, основано на демократични принципи, които включват зачитане на личните и общите свободи, като свободата на мнението и убежденията, свободата на словото, на партийната и синдикалната система за всички граждани. Също така да действа с желязна ръка и суровост срещу враговете на републиката и за укрепване на отбранителните способности на въоръжените сили за защита на народните блага. Да води борба за укрепване на братските и приятелски отношения между арабския и кюрдския народ и другите малцинства и

за заздравяване на народното единство и борбата срещу отцепничеството.“

Меденият месец не трае дълго, защото Абделкарим Касим трансформира властта във военна диктатура, която прави опит да си върне обратно всичко, което е дала. Ударът пада най-вече върху политическите партии. Касим се отървава от Иракската комунистическа партия, която е обявена извън закона и преследвана след 14 юли 1959 г. През 1960 г. идва ред на кюрдите – правителството въоръжава свои привърженици сред феодалите, най-вече в Барзан, срещу семейството на молла Мустафа и Демократическата партия на Кюрдистан. Абделкарим Касим не желае кюрдска автономия, въпреки че е записано в устава на партията. Той дава на съд главния секретар на партията и главния редактор на в. „Ха Бат“ Ибрахим Адмид с аргумента, че сее омраза сред народа. Заловени са и други лидери, разрешените кюрдски вестници последователно биват закрити. Като резултат от това молла Мустафа Барзани губи доверие към Багдад и отпътува за Барзан, който на 13 септември 1961 г. е бомбардиран от авиация.

Кюрдите след Абделкарим Касим

След като на 9 февруари 1963 г. Абделкарим Касим бива свален чрез преврат от домогващата се до властта Арабска социалистическа партия БААС, за нов президент на Република Ирак е избран Абделсалям Ариф. В края на март 1963 г. кюрдска делегация, оглавявана от члена на политическото бюро на Демократическата партия на Кюрдистан Джалал Талабани, отива на посещение в

Багдад. Водените разговори обаче не дават резултат. На 18 ноември 1963 г. Абделсалиям Ариф суспендира партията БААС и поема курс на сближаване с Кайро и Москва, същевременно увеличавайки въоръжението на иракската армия. Това накърнява интересите на Иран и Техеран се намесва в кюрдския въпрос. През този период започва вътрешна борба и разцепление на Демократическата партия на Кюрдистан. Възникват съществени спорове между Ибрахим Ахмад и Джалал Талабани (членове на Централния комитет), от една страна, и Мустафа Барзани и привържениците му, от друга. Ибрахим Ахмад призовава Мустафа Барзани да бъде освободен от правомощията му като председател на партията. По-късно Ибрахим Ахмад и Джалал Талабани се отделят от Демократическата партия на Кюрдистан, за да учредят Политическо бюро на Кюрдистанския демократичен съюз.

През 1966 г. отцепилата се група се съюзява с иракското правителство начело с Абделрахман Ариф и участва във военна операция срещу Демократическата партия на Кюрдистан. През 1968 г., преди идването на Арабската социалистическа партия БААС на власт, Барзани тайно посещава Техеран с молба за подкрепа от шах Мохамед Риза Пахлави. В резултат Барзани получава помощ от Иран за себе си и своето движение.

Освободителната война 1961–1975 г.

Въстанието на молла Мустафа през 1961 г. започва като немасово движение с цел защита от нападенията на Абделкарим Касим, скоро след това обаче то се разширява и става организирано. Така през септември 1961 г.

движението наброява едва няколко хиляди бойци, а покъсно в него се включват близо 200 000 души. Първата война приключва с убийството на Абделкарим Касим през 1963 г.

На 9 февруари 1963 г. офицерите баасисти от иракската армия под ръководството на генерал Абделсалям Ариф и генерал Ахмад Хасан ал-Бакр убиват Абделкарим Касим, извършват преврат и установяват силен военен режим. Трябва да се има предвид, че Абделсалям Ариф е само съюзник на БААС и след краткото му управление на 10 юни 1963 г. избухва нова война за Кюрдистан. Кюрдите биват изселени, а на тяхно място се настаняват арабите. На 10 февруари 1964 г. правителството подписва споразумение за прекратяване на огъня срещу молла Барзани и така приключва втората война в Кюрдистан.

На 4 март 1965 г. бойните действия са подновени с нападението на правителствените сили по заповед на Абделсалям Ариф, който скоро след това загива при катастрофа с хеликоптер. Наследява го брат му Абделрахман Ариф. Бойните действия в Кюрдистан продължават до 15 юни 1966 г., когато арабските войски са разгромени в битка при Ал-Хандрин. В резултат на това поражение иракските войски искат ново прекратяване на огъня.

През април 1969 г. правителството повежда четвърта война за Кюрдистан. На 17 юли 1969 г. партията БААС откъщава на семейство Ариф чрез военен преврат, наречен „Революцията от 17 юли“, оглавяван от Хасан ал-Бакр и неговия заместник Саддам Хюсеин. Най-ожесточените военни действия се водят в равнините на Ербил и Киркук, чак докато пратеникът на правителството Азиз Шариф успява да инициира разговори с мол-

ла Мустафа. През това време бойните действия не стихват. Тайните преговори приключват с подписването на споразумение на 11 март 1970 г.

*Съглашение от 11 март 1970 г.
и преходният период*

На 11 март 1970 г. е подписано съглашение за автономна власт на кюрдите, след продължителна борба, най-вече от страна на кюрдския народ и неговите сили, и като победа след тежки преговори между воюващите страни. Съглашението не е обнародвано пред иракския народ с декрет, на който са положени подписите на двете страни, а с нота на Революционния команден съвет. Наистина в преамбюла е посочено: „Преговорите се провеждат между Революционния команден съвет и ръководството на Мустафа Барзани, глава на Демократическата партия на Кюрдистан“. Двете страни подписват съставеното от 15 точки съглашение и решават незабавно да пристъпят към неговото изпълнение.

Условия на съглашението

На 11 март 1970 г. Революционният команден съвет и Демократическата партия на Кюрдистан се споразумяват за 15 договорености, както следва:

Първа точка

Кюрдският език, наред с арабския, се признава за официален в районите с кюрдско мнозинство. Обучение по арабски протича във всички кюрдски училища. Кюрдският е втори език в останалите арабски части на иракската държава.

Втора точка

Братята кюрди участват в управлението без дискриминация по народностен признак.

Трета точка

Належащо е да бъде наваксано натрупаното изоставане на кюрдите в областта на образованието и културата, най-вече чрез материални средства за целите на обучението на кюрдски език.

Четвърта точка

За държавни служители, особено за хора на отговорни длъжности, като директори и началници на полицията и сигурността, в районите с кюрдско мнозинство се назначават кюрди.

Пета точка

Иракското правителство признава правото на кюрдския народ да учредява свои организации (студентски, младежки, женски, научни). Те стават независими.

Шеста точка

Работниците, служителите, цивилните и военните, участвали във войната рамо до рамо с кюрдите, се завръщат на предишните си работни места безусловно и без ограничения.

Седма точка

Формира се Специална комисия за разработването на план за развитие на кюрдския регион. Планът обхваща всички сфери, най-вече икономическата.

Осма точка

Завръщане на всички бежанци (кюрди и араби) по родните им места. Същото важи и за арабите, заселени от правителството в Кюрдистан по време на войната. Те напускат местообитанията си и ги предават на изгонените от тях кюрди.

Девета точка

Належашо е да се възстанови земеделието в Кюрди-стан, и по-специално да се раздадат парцели сред кюрд-ските земеделци.

Десета точка

Във временната Конституция се внася поправка, как-то следва: „Иракският народ е съставен от две основни националности – арабска и кюрдска. Конституцията признава етническите права на кюрдския народ и пра-вата на другите малцинства в рамките на иракското единство.“

Единайста точка

Националното радио и тежкото въоръжение от кюрд-ската революция се връщат на правителството.

Дванайста точка

Един от вицепрезидентите на републиката по пре-зумпция е кюрд.

Тринайста точка

Законът за административното деление на страната се променя в съответствие със съглашението.

Четиринайста точка

Кюрдският народ участва в законодателната власт според процентното съотношение на кюрдското насе-ление спрямо общата численост на иракския народ.

Петнайста точка

Отнася се до автономното управление и нефтения възход в Кюрдистан и гласи следното: „Обединение на районите, населявани от кюрдско мнозинство, съгласно изготвената за тази цел официална статис-тика. Подготовка от страна на правителството за са-мостоятелно упражняване на етническите права на

кюрдския народ, докато се ползва от автономия. Автономията е част от Република Ирак, но инвестициите в природни ресурси в региона са собственост на иракското правителство.“

Двете страни отбелязват подписването на съглашението като историческо събитие и доказателство за чистите намерения на кюрдите. Премахната е управляващата структура, изградена от Демократическата партия на Кюрдистан през 1964 г. Молла Мустафа се счита за равнопоставен партньор на БААС в управлението, а в правителството се извършват промени и са назначени петима кюрдски министри, привърженици на молла Мустафа Барзани.

На 17 юли 1970 г. правителството приема нова Конституция – четвърта поред от 1958 г., само че приетата поправка съдържа само задълженията на кюрдите, без упоменаване на правата им, които остават неизяснени (т. 10). Що се отнася до т. 14, съгласно която кюрдите могат да участват в законодателната власт, трябва да се има предвид, че след 1958 г. за период от десет години в Ирак законодателна власт практически не съществува. Тя е съсредоточена в ръцете на управляващата партия. Петимата министри нямат никаква фактическа власт и всяко решение е предварително уговорено с Революционния команден комитет. По време на преходния период не спира и политиката на арабизация по всички въпроси, свързани с кюрдите.

В края на месец септември 1971 г. Ирак пристъпва към депортиране на 50 000 иранци, 40 000 от които са кюрди файлити от шиитско кюрдско племе. Това е бърз и остър отговор на иранската окупация на няколко острова в Арабския залив, които принадлежат на Обеди-

нените арабски емирства (Малък Томб, Голям Томб и Абу Муса).

На 9 февруари 1973 г. иракското правителство започва бомбардировки на няколко кюрдски района, и същевременно инспекционни процедури. Освен това биват конфискувани част от земите на кюрдските земеделци, които са изселени, а земите им – предадени на арабите.

Напрежението достига своята кулминация след двата опита за убийство на молла Мустафа Барзани. Първият е извършен на 9 септември 1971 г., вторият на 6 юли 1972 г. И двата опита са дело на иракските служби за сигурност по инициатива на Надим Казар – тогавашния ръководител на службите. Всичко това кара молла Мустафа Барзани да обяви метеж срещу иракското правителство.

По време на преходния период партията БААС не води честен диалог с кюрдското движение. Иракската комунистическа партия също се обръща срещу него в резултат на натиск от страна на иракското правителство.

От плана за автономия към война

Въпреки че отношенията между двете страни са твърде отбегнати, Демократическата партия на Кюрдистан удвоява своите мирни усилия по отношение на партията БААС. Целта е да се постигне споразумение за автономност на Кюрдистан. Преговорите се водят в Багдад в съответствие със съглашението от 11 март 1970 г., между делегация на Демократическата партия на Кюрдистан и правителството. Скоро те се провалят. Във

фокуса им са регионалното и конституционно обновяване на автономията, съдбата на Киркук, референдумът, арабизацията, приспадащата се част, която трябва да принадлежи на автономен Кюрдистан и държавните приходи от петрол.

На 22 февруари 1974 г. втора делегация на Демократическата партия на Кюрдистан се връща в Багдад, за да поднови преговорите, независимо от факта, че правителството отказва да я приеме.

На 3 март 1974 г. Националният фронт обявява, че правителството ще обнародва специален закон за автономно управление, но не допуска Демократическата партия на Кюрдистан да участва в изготвянето на текста. Това противоречи на съглашението от 11 март 1970 г.

На 8 март 1974 г. Саддам Хюсеин приема в Багдад шейх Идрис Барзани, сина на молла Мустафа Барзани, като последно усилие да бъде избегната войната. Тогава Саддам предлага правителството да отложи обнародването на закона, а преходният период да бъде удължен с една година – до 11 март 1975 г. Тази ситуация не е устойчива, но е по-добра от война, въпреки че предложението бива отхвърлено на 11 март 1974 г., а Революционният команден съвет обнародва своя закон относно автономното управление на Кюрдистан.

Преговорите не напредват, повежда се спор относно новия закон, разработен от иракското правителство. Най-сериозните причини за спора са:

1. Определяне на регионалните граници на автономията, съдбата на Киркук и политиката на арабизация;
2. Демократическата партия настоява приходите да се разпределят според процентното съотношение

- на жителите в района на автономията спрямо общата численост на населението на Република Ирак;
3. Разногласия относно съдебния контрол върху законността на административните решения, взети от кюрдите, и дали обнародваните от правителството закони са съобразени с Конституцията;
  4. Партията БААС отхвърля всяко искане на Демократическата партия на Кюрдистан, целящо участие на кюрдския народ в настоящия иракски законодателен апарат;
  5. Правителството отказва да даде на кюрдските власти правото на контрол върху полицията и силите за сигурност в региона;
  6. Правителството отказва да предостави на изпълнителните дирекции в региона на Кюрдистан необходимата власт за разработване на планове за напояване и производство.

През последния етап от преговорите между Демократическата партия на Кюрдистан и иракското правителство същото обявява възобновяване на войната. Мнението на Демократическата партия на Кюрдистан не е взето под внимание. Правителството формира Осма военна дивизия, която се разполага в Ербил. Генерал Таха аш-Шакарташ е назначен за ръководител на дивизията предвид факта, че е участник във войната в Кюрдистан от 1963 г. Освен това иракското правителство изгонва 400 кюрдски семейства, работещи в петролния сектор. Всичко това съпътства евакуацията на жителите на 15 съседни на град Киркук села, като приготовления за петата война в Кюрдистан, която избухва на 5 октомври 1974 г.

Петата война в Кюрдистан от 5 октомври 1974 г.

Войната започва с бомбардировки, прицелени основно в съседните райони (Бадниан) и региона Шихан, както и по всички възможни цели в равнините на Киркук и Синджар. За да избегнат полицаите и военното насилие, хиляди селяни масово емигрират към Бадниан и Ал-Уля, близо до Ал-Ахмадия и Уади Шуман. Получава се прекомерно струпване на бежанци, затова иранският Червен кръст ги пренасочва към Иран. Така възниква проблемът с кюрдските бежанци в Иран.

Броят им през 1974 г. достига 140 000, а по-късно, преди края на бойните действия през 1975 г., варира между 250 000 и 300 000 души. Войната е по-ожесточена и по-кървава от предишните. Петата война в Кюрдистан приключва след международни преговори и е следствие от кардинални грешки на висшето кюрдско ръководство, чиято цена заплаща кюрдският народ.

Алжирското споразумение от 13 юни 1975 г.

Подписването на Алжирското споразумение и приемането на талвежната линия на река Шат ал-Араб за официална граница между Ирак и Иран се смятат за възвръщане на Ирак към меморандума от 1969 г. Тогава Ирак уведомява правителството на Иран, че водите на река Шат ал-Араб са ирански и че признава принципа на талвежната линия (най-дълбоката част на речното дъно). Споразумението добива валидност, когато шахът оттегля помощта си от кюрдското движение, разпаднало се напълно през 1975 г. Всичко приключва с

Барзани, който умира в болница „Джордж Вашингтон“ в САЩ през 1979 г.

Кюрдското движение е смятано за вътрешен враг и е трън в очите на иракското правителство, защото се бори за установяване на автономна власт в рамките на Ирак. Неговите членове продължават въоръжената борба, което от своя страна кара Ирак и съседите му да се съюзят, за да ликвидират кюрдския въпрос и кюрдското движение.

Алжирското споразумение всъщност е умалена картина на Багдадския пакт от 1955 г. при отчитане на интереса на всяка една от страните. Ще разгледам това споразумение от гледна точка на всяка от държавите, допринесли за влизането му в сила.

За да постигне целите си, през 1970–1975 г. иракското правителство търси външен партньор за разработване на политическата си позиция, осланяйки се също на подкрепата на Иракската комунистическа партия. Така Ирак следва следната важна стратегия:

1. На 9 април 1972 г. подписва договор за приятелство със Съветския съюз, след което руснаците снабдяват Ирак с оръжие, военно оборудване и специалисти. Така Багдад си подсигурява подкрепата на руснаците по отношение на кюрдите и затваря вратите на комуникация с кюрдските движения. Ирак от своя страна само трябва да осигури облекчения за достъп на съветските кораби до пристанищата си.
2. Както американците, така и шахът не желаят победа за кюрдското национално движение. От бунтовниците те искат да водят битки за подкопаване на режима в Република Ирак. Шахът приема по-

литиката си за подпомагане на кюрдите за игра, която играе със съседите си. Освен това не приветства идеята да бъде формирано кюрдско правителство с автономна независимост. В същото време Иран и Америка се стремят да се възползват от отслабването на Ирак посредством отказа на кюрдите да се отрекат от исканията си за автономна независимост. От друга страна, Иран и Америка не желаят да постигнат решение на кюрдския въпрос. Помощта, която предоставят на кюрдите, е умерена: пушки, патрони и зенитни установки, негодни за употреба и с близък артилерийски обсег на действие.

3. Кюрдите удържат на атаките на Саддам Хюсеин през лятото на 1974 г., което го кара да се обърне към шаха с предложение кюрдският въпрос да бъде договорен. Предложението е отправено тайно, с посредничеството на Египет и Алжир, на арабската среща на върха в град Рабат през октомври 1974 г., когато Саддам Хюсеин споделя проблема с представителите на двете страни.

От друга страна, Кисинджър и египетският президент смятат, че ако помогнат на Ирак да се избави от кюрдския проблем, в знак на благодарност Багдад ще позволи на Египет да преговаря за мир с Израел. Египетският дипломат Ашраф Маруан започва политически совазки между Багдад и Техеран. Техеран заявява, че е готов да се абстрахира от проблема с кюрдите, за да бъдат разрешени някои регионални спорове в Арабския залив. В добавка на това Багдад ще се въздържа да следва открито враждебна политика спрямо Иран.

Детайлите около ирано-иракското споразумение са уточнени, след което на 13 юни 1979 г. в Алжир то бива официално подписано от министрите на външните работи на двете страни, както и от Абделазиз Бутефлика, външния министър на Алжир. Иран се задължава да затвори границите си с Кюрдистан в Ирак, планинските пътища и местата за преминаване, забранява се бягството на иракчани в Иран. От своя страна Иран получава контрол над Шат ал-Араб.

Шахът смята Алжирското споразумение за една от гаранциите си за сигурност, преди всичко защото не иска Кюрдистан автономен. На второ място, домогва се да отцепи Багдад от Москва чрез сделка „за сметка на кюрдите“. И последно – поради стремежа си да се прочуе като „Властелина на Залива“.

За да подчини кюрдската войска и я постави под свое разпореждане, през есента на 1974 г. шахът увеличава размера на военната помощ (противотанкови ракети и артилерийски заряди 155 калибър, иранско производство). Но внимателно следи предоставените муниции да са достатъчни за не повече от три дена.

В навечерието на петата кюрдска война на 8 април 1974 г., по повод годишнината от основаването на партията БААС, иракският президент Саддам Хюсеин произнася реч. В нея той се стреми да увери Турция, че ще продължи да получава иракски петрол на ниски цени, като заявява, че я смята за приятелска страна от първостепенно значение. Поради това петролните доставки ще продължат и в бъдеще, и ще бъде готов да удовлетвори всяка отправена от турска страна молба.

И наистина, Турция пристъпва към затваряне на границите с Ирак през целия период на войната. След събитията от 6 март 1975 г. кюрдите се опитват да потърсят

убежище в Турски Кюрдистан, но са прогонени. С това се прилага Алжирското споразумение от 1975 г.

След влизането му в сила Кюрдистан изпада в състояние на дезориентация. Тогава молла Мустафа се намира в Техеран и когато след завръщането си от Алжир шахът го приема, молла Мустафа излага пред него три възможни решения:

1. На иракските войски да бъде предоставено отсрочване до края на месеца за общата амнистия, приета от Багдад.
2. Подновяване на бойните действия и затваряне на границите, пазени от ирански, иракски и алжирски войски според договорените условия.
3. Закрила в Иран.

Молла Мустафа изпраща спешна телеграма до Централния комитет на партията в Кюрдистан с искане да се събере на заседание и да вземе решение. Комитетът заседава на 7 март 1975 г. в отсъствието на своя ръководител. Няма единство на мненията, но всички предпочитат войната да продължи. На 11 март 1975 г. молла Мустафа се завръща в Кюрдистан, събира политическото и военното ръководство, информира ги за срещата си с шаха и поздравява Централния комитет за доброто решение да не преустановява военните действия.

На 18 март вечерта молла Мустафа свиква ново събрание на политическото и военното бюро. Той ги уведомява за своето решение да не продължава участието си войната, защото е поискал политическо убежище в Иран и им оставя свободата да изберат. Всички се примиряват с решението на своя лидер и на 22 март 1975 г. започва масово изселване към Иран.

Възниква въпросът защо молла Мустафа е променил позицията си между 11 и 18 март 1975 г. Дали е отстъпил пред перспективата да води отчаяна война, когато иракското правителство отказва да поднови диалога?

Несъмнено съществуват фактори, които подтикват Висшето централно кюрдско ръководство да вземе окончателното решение за изтегляне в Иран. Как да бъде осигурено препитание на широките маси от обикновени хора и военни, изгубили всичко свое, и най-вече на хората, разположени в Уади Шуман и Бадинан. А на военно равнище – как да се набавят необходимата екипировка и боеприпаси за дългосрочна партизанска война срещу модернизиранията и многобройната иракска армия.

Спорната политическа идеология на кюрдите

Кюрдистан става повече от всякога арена за борба на антагонистични политически идеологии, които могат да бъдат подредени съгласно проучванията, направени от д-р Фуад Мохамед Хюсеин, по произход кюрд:

1. Демократични идеи;
2. Марксистко-ленински идеи;
3. Социалистически идеи;
4. Националистически идеи.

Анализът на горните четири идеологии на кюрдските политически партии се свежда до следното:

1. Право на автономия чрез вътрешно устройство;
2. Автономна държава;

3. Въдворяване на комунистически режим;
4. Културни права.

Марксистките и левите идеи започват да се прокрадват пряко и косвено в устоите на кюрдския народ и силно му повлияват. Вероятно съдейки по опита със Съветския съюз, придобит по време на Република Махабад (1944–1946 г.), повечето кюрди смятат, че СССР се застъпва в по-голяма степен за кюрдския въпрос, отколкото САЩ и страните от Западна Европа. Това е така заради приемането на Турция в НАТО от страна на европейските правителства, без да вземат под внимание Турски Кюрдистан.

Повечето коренни обитатели на кюрдските райони са неграмотни, само част от образования елит живее в градовете като средна класа, подвластна на правителствата. Има и друга причина за близостта на Съветския съюз до кюрдите, които го смятат за единствен техен застъпник – в Кавказкия регион и други райони, отдалечени от сърцето на Кюрдистан, живеят пръснати множество кюрди (около 300 000 души). Те се ползват от свободно образование, общността им е грамотна на четмо и писмо, поддържат процъфтяващи отношения с местната власт и всичко това оказва силно влияние на сънародниците им в родината. Несъмнено този е основният фактор за левите идеи и позицията на Съветския съюз относно кюрдския национализъм.

В Ирак след провала на кюрдското въстание през март 1975 г. нещата за кюрдите ненадейно се усложняват. Демократическата партия на Кюрдистан, която ръководи въстанието, се е пръснала на подразделения и низови организации, изправени пред жестоки условия на

оцеляване. Посредством реорганизация и въоръжена борба на преден план излизат две основни партии – Демократическата партия на Кюрдистан, ръководена от молла Мустафа Барзани, и отцепилия се от нея Патриотичен съюз на Кюрдистан, ръководен от Джалал Талабани.

Наложително е да проучим положението на тези две партии, ръководещи кюрдския народ в Ирак, и да се запознаем с условията, при които те функционират.

Демократическа партия на Кюрдистан

След провала на кюрдското въстание през март 1975 г. почти изгубва подкрепата на масите и преживява тежък период, когато е назначено временно ръководство. Съществуващите кюрдски партии се отдръпват от нея. Но успява да възвърне жизнеността си, най-вече след Ислямската революция в Иран, и подема въоръжена борба. Партията се сблъсква със следните трудности:

1. Официални документи, получени от ислямското правителство в Иран, потвърждават, че Мохамед Саид ад-Дуски, член на Централния комитет на партията, е шпионин на американското разузнаване. Същият е избран в Централния комитет, явява се официален говорител на партията и отговаря за VII клон в Северна Америка. На Деветия конгрес на партията, проведен в Иран, Масуд Барзани се извинява на иранските власти за тази грешка, а през септември 1985 г. ръководството решава да отстрани Мохамед Саид от партията и да го освободи от всички партийни отговорности. При все това обаче доверието на иранското правителство към

партийното ръководство рязко спада, а полковник Муамар Кадафи спира цялата парична помощ за партията.

2. Партията си навлича проблем с иранските кюрди, след като декларира подкрепа и лоялност към новото иранско правителство. От друга страна, иранското правителство се съгласява да приеме пръснатите кюрдски бежанци от Ирак в различни територии на Ирански Кюрдистан близо до иракските граници. През лятото на 1979 г. Иран въоръжава кюрдските бежанци от Ирак, докато иранската Демократическа партия на Кюрдистан, оглавена от д-р Абелрахман Касмалю, получава иракска военна и парична подкрепа. Това води до вражда между бойците на двете партии и между тях избухва война, продължила до края на 1983 г.
3. Недостатъчната или липсваща организация в редиците на партията още от нейното създаване. След манифеста от 1970 г. партията се опитва да приобщи кюрдските маси, които я обграждат с невидяна дотогава съпричастност. Но слабите организационни способности и множеството административни проблеми при управлението на кюрдските райони осуетяват това начинание.

Патриотичен съюз на Кюрдистан

Основан е след разгрома на кюрдското въстание през 1975 г. и се радва на голяма популярност сред кюрдските маси. Джалал Талабани, който по време на въстанието пребивава в Сирия, агитира широки слоеве от населението и образованите хора да се присъединят към него с надеждата за революционна борба. През лятото

на 1975 г. Радио Дамаск създава нова секция, предназначена специално за движението. Към съюза се присъединяват множество образовани кюрди и бойци, потърсили убежище в Иран. В началото на 1976 г. Джалал Талабани поставя началото на въоръжена борба и привлича в редиците си хиляди бойци. Патриотичният съюз продължава своя устрем, а военната му мощ е във възход до лятото на 1978 г., когато започва да спада поради следните причини:

1. Джалал Талабани обещава на част от ръководството на партията, че съюзът ще издейства права за кюрдския народ в много кратки срокове. С времето невярността на дадените обещания става факт, затова преди края на 1978 г. движението е напуснато от много от неговите членове, лелеещи тази мечта.
2. През март 1978 г. Джалал Талабани свиква най-добрите бойци под командването на втория ръководител в съюза – Али ал-Аскар, като призовава да бъдат нападнати щабове на Демократическата партия на Кюрдистан във вътрешността на Турция. Два месеца преди това съюзът е огласил намерение за тези атаки. Демократическата партия на Кюрдистан взема ответни мерки и съюзът среща отпора на хората на Барзани, намиращи се в Иран и Турция, за да заякчат щабове на партията си. На 1 януари 1978 г. Али ал-Аскар, пристигайки на посещение в регион на поддръжници на Демократическата партия на Кюрдистан, попада със своите сили в капан. Те са обкръжени и от вражески ирански войски на юг и турски войски на север. Повежда се сражение, довело до пълното

поражение на съюзните сили, които загубват най-добрите си военни. Али ал-Аскари и д-р Халил Саид попадат в плен. Молла Мустафа заповядва да бъдат екезекутирани, а останалите пленници – освободени, след като им бъде конфискувано оръжието. Впоследствие голяма част от членовете на съюза го напускат и се присъединяват към наскоро учредената Социалистическа партия.

3. Враждебната позиция на Патриотичния съюз спрямо останалите партии, най-вече спрямо Иракската комунистическа партия, когато в края на 1978 г. същата е принудена да се завърне в Кюрдистан и да поведе отново въоръжена борба. Ръководството ѝ се укрива в контролирани от Патриотичния съюз територии, но не среща дружелюбно отношение и е принудено да се изтегли и да сътрудничи с други кюрдски и иракски опозиционни партии. По-късно тези партии се съюзяват в единен фронт, наречен „Джуд“. Към ръководството на Патриотичния съюз неведнъж са били отправяни упреци заради отказа му за сътрудничество и самоизолацията.
4. Съюзът стоварва тежка дан върху плещите на народа, особено в регионите под негово разпореждане, което води до недоволство сред масите. Явява се наследник на старото политическо бюро на Демократическата партия на Кюрдистан преди разкола от 1964 г., когато то прави същата грешка, въвеждайки месечен налог в размер на най-малко половин динар на всяко семейство. Тази сума е непосилна и навлича на съюза всеобщо недоволство.

5. Преговорите с иракското правителство. След като Джалал Талабани се заема с реорганизацията на съюза, през декември 1983 г. инициира преговори с иракското правителство.

Борбата между Демократическата партия на Кюрдистан и Патриотичния съюз на Кюрдистан е не само битка между ръководствата на двете партии за водеща роля сред кюрдския народ, а връща кюрдското политическо революционно движение десетки години назад. Последствията от нея са загуба на престиж в регионални и международни изяви и сфери на дейност.

Ще изброим накратко различните кюрдски партии, които играят най-съществена роля на кюрдската политическа сцена. Сред тях има както светски, така и националистически, леви и ислямистки партии, но най-значими сред тези кюрдски партийни формирования в Ирак са:

Демократическата партия на Кюрдистан

Основана през 1946 г., оглавявана понастоящем от Масуд Барзани – син на основателя молла Мустафа Барзани. Преобладават националистическите тежнения, до голяма степен се опира на рода Барзани и разполага с голям брой привърженици в областите Ербил и Дахук в северната половина от Иракски Кюрдистан. От самото си основаване партията ръководи въоръжените действия срещу централната власт в Багдад, без да крие стремежа си да основе кюрдска държава. Засега приема да остане в рамките на федерален Ирак, в който Кюрдистан е полунезависима провинция с широки правомощия. Има добри връзки с Турция, САЩ и западните държави, но отношенията ѝ с Иран като цяло са влошени.

Патриотичен съюз на Кюрдистан

Основан от Джалал Талабани през 1975 г., след като напуска Демократическата партия на Кюрдистан. Следва националистически курс и разполага с голяма на брой членска маса с либерални възгледи, макар Джалал Талабани да е бивш комунист. Зоните на влияние на съюза са разположени в Сулеймания, около границите с Иран, с който поддържа добри отношения. Що се отнася до връзките с централната власт в Багдад, заема позиции, сходни с тези на Демократическата партия. Води с нея продължителна борба, често прерастваща в ожесточени сражения, въпреки това двете партии се споразумяват за единно регионално управление в Иракски Кюрдистан.

Работническа партия на Кюрдистан

Лява партия, оглавена от Кадир Азиз, тясно обвързана с кюрдистанските патриоти. Двете движения се съюзават за изборите, проведени в област Сулеймания през 1992 г. Обединяват силите си и по време на въоръжените сблъсъци в кюрдските райони.

Партия „Ислямски съюз“

Основана през 1992 г., под ръководството на шейх Саладин Мохамед Бахадин, има реформаторска насоченост, страни от въоръжени сблъсъци. Изповядва идеите на „Мюсюлмански братя“ и поддържа добри отношения с организацията-майка в Египет и с турския лидер Неджетин Ербакан и неговата политическа организация. Ислямският съюз участва самостоятелно в последните иракски избори и печели пет места в Народното събрание.

Ислямско движение

Основано през осемдесетте години на миналия век, ръководено от молла Осман. По-късно го оглавява молла Али Абделаизиз, а след кончината му ръководството поемат двамата му сина – молла Али и молла Садик. Предвид на дългогодишната си история движението е смятано за най-важната кюрдска ислямска партия. Изповядва идеология, сходна с тази на световното движение „Мюсюлмански братя“.

Организация „Ансар ал-ислям“

Известна под името „Пак“, считана е за най-новата кюрдска политическа структура, тъй като е основана през 2001 г. Начело на организацията стои шейх Фатих Крикар, наричан Абу Сейид Кутб. „Пак“ се отцепват от Ислямско движение и са прочути със своя екстремизъм, затова получават прозвището „Кюрдски талибани“. Извършват множество въоръжени операции срещу американското присъствие в региона, както и срещу правителството в Кюрдистан. Обвинявани са и в сътрудничество с групировката Ал-Каида. Америка ги класифицира като терористична организация.

Демократическа партия на Кюрдистан

Ръководена от шейх Масуд – сина на молла Мустафа Барзани, седалището се разполага в Техеран.

Патриотичен съюз на Кюрдистан

Ръководена от Джелал Талабани, седалището се разполага в Дамаск.

Движение за освобождение на Иракски Кюрдистан

Ръководена от Алмад Зибари.

Партия на демократичния кюрдистански народ

Ръководена от Сами Абдулрахман.

Кюрдистански демократически съюз

Ръководена от Али Санджари, седалището се разполага в Дамаск.

Кюрдистанска социалистическа партия

Ръководена от Расул Мамну, проводник на социалистическата идея в Ирак.

Иракска комунистическа партия

Ръководена от Азиз Мохамед (кюрд по народност).

Трета глава

КЮРДИСТАН В ИРАН

Ирански Кюрдистан е родина на кюрдския народ, обитаващ районите на Западен и Северозападен Иран, който съставлява 9% от населението на Иран (73 милиона души), тоест приблизително 6 милиона кюрди. Трябва да се има предвид, че иранското правителство старателно полага усилия да не публикува статистика относно етническото разпределение поради благосклонността си към персийския етнос.

Отношенията на кюрдите с иранското правителство са много по-добри, отколкото тези с Турция. Все пак избухват няколко кюрдски въстания, първото от които е това на Исмаил Симко. Той иска да основе независима държава, но през 1930 г. иранците му устройват засада, в която е убит.

По-късно Исмаил Шакак опитва да поведе въстание, но без особен успех. За политиката на Риза Хан през двайсетте и трийсетте години на миналия век са характерни тирания спрямо кюрдите и толериране на местните племена. Упражнявана е репресивна политика с цел насилствено интегриране и претопяване на кюрдите в иранските групи.

По време на Втората световна война Съветският съюз окупира северната част на Иран, а британците – южната. През 1943 г., за да запълнят политическата празнота в Кюрдистан, кюрдите основават националистическата партия „Кумала Джуанин Курд“, неподвластна на ничии интереси. 18 месеца след учредяването си партията се влива в друго политическо формирование – създадената наскоро „Хиуа“, както и в организацията на кюрдските комунисти под ръководството на духовника съдия Мохамед. Новата партия се именува Демократическа партия на Кюрдистан. На 26 януари 1940 г. съдия Мохамед обявява създаването на Кюрдска република Махабад с автономно управление в сърцето на иранската провинция Азербайджан и се присъединява към съветската власт. Република Махабад отваря училища и болници, издава кюрдски вестници, правителството ѝ се опитва да стабилизира ръста на търговията, производството и земеделието. Това се осъществява благодарение на молла Мустафа Барзани, който пристига в Иран като бежанец заедно с три хиляди племенни членове. Пристигането на Барзани и неговите съмишленици заздравява патриотичните чувства сред кюрдите и е стимул в съседните страни да бъдат проведени събрания на кюрдски представители, които да подкрепят създаването на Велик Кюрдистан.

Съветският съюз играе важна роля в новата история на Ирански Кюрдистан. Но когато през 1941 г. съветските интереси се насочват към нефтените находища в Азербайджан, руснаците окупират Северен Иран. За тях е важно кюрдите да бъдат удовлетворени дотолкова, че да не търсят сътрудничество с държавите от оста. Ако Съветският съюз наистина бе проявил съпричастност

към стремленията на кюрдите за самоуправление, историята на иранските кюрди най-вероятно щеше да се развие по съвсем различен начин. Когато СССР осъзнават, че причина за проблемите със сигурността в Махабад са силните национални тежнения, решават формално да съхранят иранския суверенитет и да върнат статуквото. Правителството в Махабад пада и през 1947 г., след изтеглянето на съветските войски и предаването на властта в провинция Азербайджан, лидерите му са екзекутирани.

Кюрдското националистическо движение в Иран след Махабад преминава в нелегалност; кюрдският език е забранен, а печатниците – разрушени. Целта на присъединяването на Иран към Багдадския пакт през 1955 г. косвено са кюрдите, тоест да бъде съхранено статуквото. Докато води борба с Касим, иракското правителство следва близка до кюрдите политика, но това е предмет на изследване в главата „Кюрдистан в Ирак“.

След установяването на Ислямската република в Иран през зимата на 1979 г. кюрдските региони възнегодуват, след като делегатите им не са допуснати да участват в написването на новата иранска конституция. Един от най-изтъкнатите кюрдски дейци по това време е Абделрахман Касмалю, но аятоллах Хомейни не позволява той да участва в съставянето на Конституцията. Някои историци смятат, че несъгласието на Хомейни кюрдите да допринесат за новата Конституция има религиозно-националистическо измерение – повечето кюрди в Иран са сунити.

През пролетта на 1980 г. по заповед на иранския президент Абу Хасан Садр въоръжените сили започват мащабно прочистване на кюрдските райони в Иран, най-вече в градовете Махабад, Сенендеж, Паве и Мериван.

Трябва да се има предвид, че съгласно точки 15 и 19 от иранската Конституция малцинствата имат право да говорят своя език в сферата на образованието и културата, при все това много от кюрдските вестници биват спрени, а начело на кюрдските провинции обикновено са назначавани иранци или азери.

Между иранското правителство и кюрдите избухва въоръжен конфликт, който продължава 1982 г. Двете основни кюрдски организации в конфликта са Демократическата партия на Ирански Кюрдистан, ръководена от Абделрахман Касмалю, и лявата кюрдска партия „Кумех Лех“. С настъпването на 1983 г. правителството превзема щабквартирите на двете партии. Иранската революционна гвардия Пасдаран и шеритският съдия в Иран аятоллах Садик Халхани са отговорни за арестите и екзекуцията на мнозина ирански кюрди – членове или привърженици на известни партии.

По време на първата война в Залива членовете на двете ирански кюрдски партии се установяват в Ирак и срещат подкрепа от страна на правителството. При въоръжения конфликт между иранските кюрди и иранското правителство са унищожени около 271 кюрдски селища.

С идването си на власт Мохамед Хатами първо назначава за управител на област Кюрдистан кюрд – Абдула Рамадан Заде, и също поставя сунити и кюрди на високи държавни постове. През 2005 г. се учредяват Кюрдската реформаторска партия и Организацията за защита правата на кюрдите начело с Мохамед Садик Кабудуанид. Двете движения набират популярност сред повечето ирански кюрди.

Кюрдските партии в Иран са:

Кюрдистанска организация „Възраждане“

Основана в Ирански Кюрдистан през 1942 г., провежда дейност основно в Махабад. През 1946 г. името ѝ е променено на Демократическа партия на Кюрдистан и получава подкрепата на кюрдите в Ирак.

Демократическа партия на Кюрдистан

Основана в навечерието на създаването на Кюрдска Република Махабад през 1946 г., с управлението на която се ангажира. Партията среща подкрепа от страна на Съветския съюз, което ѝ придава марксистически облик. Призовава към автономно управление на Кюрдистан в рамките на иранската държава и не приема призивите за отцепване.

Четвърта глава

КЮРДИСТАН В ТУРЦИЯ

След разпадането на Османската империя и създаването на Република Турция Мустафа Кемал Ататюрк възприема политика, задължаваща етническите малцинства в Турция да се придържат към турския език и култура. В резултат на това на малцинствата, сред които са и кюрдите, е забранено да използват езика си в сферата на литературата, образованието и културата, както и да основават политически партии. Използването на кюрдска реч се смята за престъпление до 1991 г.

Идеята за кюрдския национализъм обаче се заражда в началото на ХХ век сред кюрдите, обитаващи Истанбул и Кайро, които следват пътя на турските и арабските националисти. През 1908 г. Ал Бадархан основава в Кайро малка политическа организация и вестник „Кюрдистан“. Започват да функционират също кюрдски клуб и кюрдско списание. През 1910 г. кюрдските студенти основават политическия клуб „Хиуи“, който издава вестник „Аш-шамс“. Освен тях възникват множество други клубове и организации и Турция започва борба срещу политическото им ядро, за да преустанови всички печатни издания. Тогавата те преминават в нелегалност. Важно е да се отбележи, че повечето от тези ор-

ганизации никога не изнасят дейността си в Кюрдистан, а функционират зад граница.

Дейността им дава плодове, когато през 1920 г. в чл.чл. 62, 63 и 65 от Севърския договор съюзническите сили признават правото на арменците и кюрдите да създадат свои независими държави. Планът на съюзническите сили е по този начин чрез по-малки формирания да разкъсат Османската империя, за да могат да я контролират. Британия и Франция се споразумяват да си поделят региона (договор Сайкс-Пико). Основната си цел възнамеряват да осъществят, работейки усърдно за удовлетворяване на стремленията на арменци и кюрди. Наред с това Севърският договор от 1920 г., подписан в Париж, е смятан за първото международно споразумение, признаващо правата на кюрди и арменци. Договорът препоръчва установяването на автономно управление в Иран и Турция. С идването на власт на Кемал Ататюрк и подписването на Лозанския договор през 1923 г. обаче кюрдската мечта е осъдена на забвение.

Последните статистически данни сочат, че кюрдското население в Турция съставлява 34% от общата численост на населението, близо 73 милиона души. Тоест кюрдите наброяват около 25 милиона души. Това означава, че Турция е държавата с най-голямо кюрдско население. Основната част от кюрдите населява Югоизточна Турция, наричани са „Народът на Източен Анадол“.

Кюрдски въстания

Опитите на Мустафа Кемал Ататюрк да изличи националната принадлежност на кюрдите срещат ожесточен отпор от страна на турските кюрди. Заедно с другите малцинства начело с кюрдския лидер Саид Биран

(1925 г.) те решават да организират масово въстание, за да защитят своите и на другите малцинства национални права. Въстанието избухва на 21 март 1925 г. – кюрдския празник Науруз, и се разпространява с голяма бързина, а броят на въстаналите кюрди достига 600 000 души, подкрепени от над 100 000 черкези, араби, арменци и асирийци. Те поставят под блокада град Диарбекир, но не успяват да го превземат. В средата на април 1925 г. Саид Биран е арестуван заедно с няколко ръководители на въстанието. На 30 май 1925 г. те са осъдени на екзекуция.

През 1930 г. избухва ново въстание. Провалът му е предизвестен от действията на турското правителство, което започва депортация на кюрдското население от определени райони на западните области по „здравословни, материални, културни, политически и дисциплинарни причини“. Депортацията засяга сърцето на кюрдското движение, тъй като разединява много турски и иракски кюрди.

През 1937 г. шейх Риза организира още едно въстание срещу правителствената политика, но правителството успява да неутрализира и ликвидира водачите му. През това време турското, иракското, иранското и афганистанското правителства подписват споразумението Саад-Абад за гаранция на националните им граници. Това говори, че турците отчаяно се домогват сами да решат проблемите си.

След смъртта на Ататюрк турското правителство донякъде смекчава политиката си, продължавайки да твърди, че кюрди и турци са братя от един етнос. В същото време е готово да арестува всеки, заподозрян в кюрдски националистически възгледи. Турските кюрди възприемат пасивно поведение, но въпреки сключеното иракско-кюрдско споразумение са репресирани от властите.

След потушаването на въстанието на Саид Биран турското правителство предприема масови арести и прочитване на кюрдските райони в Турция. Според мемоарите на Джавахарлал Неру относно признанията на правителството на Анкара броят на убитите в тези събития достига милион и половина души.

Следващото турско правителство продължава репресивните действия, самото изричане на думата „кюрди“ е подсъдно, а официално възприетото им наименование е „народът на Източен Анадол“. След въоръжените операции, предприети от Работническата партия на Кюрдистан през осемдесетте години, вниманието на света към турските кюрди обаче се засилва. Това принуждава тогавашния турски министър-председател Тургут Йозал (1927–1993) за първи път официално да употреби думата „кюрди“, за да назове кюрдския народ в Турция. През 1991 г. Йозал отменя пълната забрана за използване на кюрдски език и я заменя с частична.

По време на сраженията между турското правителство и Работническата партия на Кюрдистан в Турция са унищожени 3000 кюрдски села, което принуждава 378 335 кюрди да напуснат домовете си. През 1991 г. Лейля Зана е избрана за депутат в турския парламент – първата кюрдска жена в Кюрдистан, достигнала до такъв пост. Три години по-късно, през 1994 г., тя е осъдена на 15 години затвор след обвинение за „произнасяне на сепаратистки речи“.

В исторически и времеви план между страните, свързани с Кюрдистан и водени от собствените си интереси, се наблюдават и регионални различия. В същото време те си сътрудничат в най-висока степен, а интересите им са насочени в ущърб на кюрдския народ. Примерите за това са многобройни, един от най-показателните е турско-сирийското сътрудничество при ек-

страдирането на кюрда Абдула Йоджалан, затворник в Турция. Екстрадицията му се осъществява благодарение на помощта на службите на Турция и Сирия, както и със съдействието на служби на други заинтересувани страни (Израел).

Кюрдските партии в Турция са:

Демократическа партия на Кюрдистан

Основана през 1965 г. от група кюрдски феодали и земевладелци, които имат десни възгледи и не търсят сътрудничество с левите сили. След време обаче в партията се заражда ляво течение, което от 1971 г. се домогва към надмощие в управлението ѝ. През 1977 г. левите удържат победа и прогонват всички десни и консервативни членове. Партията участва дейно в организирането на демонстрации по цял свят и изгражда широка партийна мрежа по села и градове.

Работническа партия на Турски Кюрдистан

Левите се изтръгват от бремето на Демократическата партия на Кюрдистан след междуособна вътрешнопартийна борба през 1971 г. и се обособяват в отделна партия под предводителството на д-р Шауан, уважаван народен артист и певец. По-късно партията действа под името „Клубове за демократическа и революционна култура“ с клонове в турските провинции и от средата на седемдесетте години провежда мащабна културна и политическа дейност. Клубовете имат връзки с кюрдските партии в Ирак и Иран, но започва разкол, в резултат на който много членове напускат.

Кюрдистанска социалистическа партия

Известна под името „Пътят на свободата“, идващо от вестника, който издава. Вестникът има силно влияние

сред образованите хора и студентите. Освен „Пътят на свободата“ партията издава „Розаулат“ („Слънце в родината“). Играе важна роля при публикуване на левите идеи на двата езика в Кюрдистан – кюрдски и турски. По време на управлението на лявата Републиканска народна партия под водачеството на Поланд Джауит в края на 70-те години ползва легално публично или наполовина публично финансиране. Ръководена е от главния секретар Кемал Буркаи.

Работническа партия на Кюрдистан

По-известна като ПКК, основана през 1979 г. от Абдула Йоджалан, познат сред народа като „Абу“ („Чичо“), с подкрепата на членове на турската комунистическа Младежка революционна организация, функционираща през 70-те години. Във вътрешната програма на партията е записано, че ръководната ѝ идеология е марксизъм-ленинизъм. Целта ѝ е създаването на независима демократична кюрдска държава в Близкия изток, а стратегията ѝ е основана върху използването на сила и ескалация в противопоставянето на жестокостта на турските сили. Това поражда дълбока пропаст между нея и останалите кюрдски партии. Но след ареста на ръководителя ѝ Абдула Йоджалан през 1999 г. и призова му за инициатива за мир партията преустановява въоръжената си дейност и търси диалог с Анкара. Въпреки че променя името си на „Конгрес за свобода и демокрация на Кюрдистан“, през 2005 г. се връща към въоръжената борба и разполага щабквартирата си в северните части на Ирак. Има силно политическо и военнополитическо присъствие в граничните с Ирак и Сирия райони и упражнява силно влияние сред кюрдските алауити в областта Тунджали.

Петта глава

КЮРДИСТАН В СИРИЯ

Тъй като работих в Сирия в периода 1984–1989 г., несъмнено ще отделя специално внимание на региона Кюрдистан в тази страна, както и на събитията, случили се там, както съм ги видял през собствения си поглед.

Като държава в настоящите си географски граници Сирия е създадена непосредствено след споразумението Сайкс-Пико от 1916 г. Това става според изискванията на Франция и в противовес на намеренията на конкурентния ѝ съюзник в Първата световна война – Великобритания. Преди тази дата като резултат на османското владичество сирийска държава не съществува.

Сирия е населена преимуществено от араби сунити, чийто брой съставлява между 45–48% от цялото население, но не е от решаващ характер. Те се разполагат в големите градове – Дамаск, Халеб, Латакия, Дерзор, Дераа, Ракка, Идлиб, Хомс, Хама и селата около Дамаск, Дерзор, Ракка и Дераа. Християните с различна принадлежност (асирийци, халдейци и арменци) формират между 13 и 16% от жителите на Сирия, а алаутиите достигат 8%. Подобно на тях кюрдите съставляват около 8–10%, числеността на друзите в Сирия е към 7%,

на исмаилитите – 2–3%. Има и други етнически и религиозни малцинства като черкези, шиити, язиди, сабейци, туркмени, бахайци и евреи.

След като на 17 април 1946 г. френските сили се оттеглят, Сирия получава независимост. От самото създаване на държавата сирийските правителства са изправени пред непресекващи сблъсъци между малцинствените групи, изпитвайки трудност да опазят отредените държавни граници. По своята структура, принадлежност и географска ширина сирийците преминават от идеята на арабския национализъм към сирийски национализъм, тясно обвързан с веригата на Плодородния полумесец.

Ще се спра на арабско-кюрдските отношения през първите четири десетилетия от фактическата независимост на Сирия. След основаването на Националния прогресивен фронт в Сирия правата на кюрдския народ като етническо малцинство не биват съблюдавани. Кюрдите са игнорирани, както и в другите страни, без обаче да бъдат подложени на репресивни мерки.

Положението на кюрдите е сходно с това на останалите етноси, изграждащи съвременна Сирия. Те играят роля при управлението на държавата, като сред политиките от кюрдски произход се открояват: Хусни аз-Заим (президент), Фузи Салу (министър-председател), министри, партийни ръководители, например Халед Бекташ става ръководител на Сирийската комунистическа партия. Това става възможно по времето, когато Сирия търси новия облик на сирийската идентичност, проблемите на кюрдската нация по това време обаче остават нерешени.

Положението на кюрдите в Сирия е в пряка зависимост от останалите съседни страни, населени с кюр-

ди. Срещу тях се предприемат множество мерки, които да не позволят развитието на кюрдската нация. Независимо че кюрдите играят важна роля в сирийските медии, кюрдската политическа дейност е категорично отхвърляна.

Въпреки че числеността на кюрдите в Сирия е от порядъка на 8–10% спрямо цялото население на страната, до края на миналия век броят им достига близо един милион души. Наблюдава се обаче кюрдска емиграция от Южна Турция към северните сирийски райони. Сирийските кюрди от своя страна емигрират в Европа, което затруднява изчисляването на точния им брой. Най-прецизните статистики сочат, че числеността им в Сирия е 1 825 000 души, разпределени приблизително по следния начин:

- 600 000 в Куртаг („Планината на кюрдите“), северозападно от град Халеб;
- 100 000 в планината Симеон, срещу Куртаг, разделя ги река Африн;
- 140 000 в Ейн ал-Араб, североизточно от град Халеб;
- 560 000 в северната част на областта Ал-Джазира ал-Хасеке;
- 80 000 в южната част на областта Ал-Джазира ал-Хасеке;
- 70 000 в Халеб;
- 50 000 в Хама;
- 150 000 в Дамаск;
- 100 000 в други градове.

Голям брой кюрди понастоящем живеят и работят в столицата Дамаск, в кюрдския квартал, разположен в подножието на планината Касион, и също в някои части на Дамаск. Останалите обитават региона на Северна Сирия, близо до границата с Турция и Ирак. За тях е известно, че са фермери, които разчитат основно на земеделие.

В южната част на областта Ал-Джазира ал-Хасеке живеят 80 000 кюрди, 50–70% от които са язиди от района на езерото Ханун – потомци на малцинствената група язиди, обитаваща планината Санджар в Иракски Кюрдистан.

Сирийската политика по отношение на кюрдското малцинство след началото на 1950 г. е нехомогенна. През 1957 г. част от културните дейци, работниците и земеделците основават в Сирия Кюрдска демократическа партия, стъпила върху традициите на иракската Демократическа партия на Кюрдистан. В програмата им е залегнало признаването на сирийските кюрди като етническа прослойка, която свободно да упражнява своите политически и социални права. Две години по-късно, в годината на обединението между Сирия и Египет, част от ръководителите на партията са арестувани.

През септември 1961 г. Сирия се отделя от Египет и властта продължава политика на преследване на кюрдите, които биват обвинени в антиарабска дейност и измяна. Обвиненията сочат и заговор с иракските кюрди, въстанали през юни 1961 г. срещу иракското правителство, за да извоюват независимост в рамките на Ирак.

На 23 август 1962 г. сирийското правителство чрез декрет приема Закон № 93 за провеждане на нарочно преброяване на населението на област Ал-Джазира ал-

Хасеке. Според твърденията кюрдите проникват в Ал-Джазира ал-Хасеке от Турски Кюрдистан, с цел подронване на арабската репутация на региона. След публикуването на резултатите от преброяването около 120 000 кюрди от региона са обявени за чужди граждани, имащи право на сирийско гражданство, т.е. така наречените „Албидун“ (лица без гражданство). За да противодейства на кюрдската заплаха и да съхрани арабското присъствие в региона, правителството прибегва към ефективно изграждане на „арабска зона за сигурност“ по турската граница. По северната сирийска граница бива заселено арабско население, а кюрдите са изселени в южните райони на Сирия. Трябва да отбележим, че първото находище на нефт е открито в Карачук, разположен в сърцето на кюрдския регион.

През март 1963 г. партията БААС поема управлението в Сирия и положението на кюрдите се влошава. Много от тях се преселват в арабския юг на Сирия или потърсват препитание в Ливан и други страни.

През септември 1963 г. БААС публикува „Изследване на областта Ал-Джазира“, проведено от началника на политическия отдел в тази област Мохамед Халаял. Заради този свой труд той е удостоен с поста на областен управител в град Хама, после става министър на снабдяването. На тази длъжност остава няколко години. Работи и в други министерства.

Изследването на Мохамед Талаб Халаял разглежда положението на сирийския кюрдски народ в областта Ал-Хасеке и съдържа 12 точки, които трябва да се прилагат най-вече срещу местните кюрди:

- Политика на разделение – изселване и разпръскване на кюрдското население;

- Политика на неграмотност – забрана за всякакъв вид образование, включително и на арабски език;
- Политика на лишаване от прехрана – забрана за всякакъв вид работа;
- Политика за размяна на затворници – предаване на тюрското правителство на всички изискуеми кюрди, спасили се в Сирия след въстанията в Турски Кюрдистан;
- Политика „Разделяй и владей“ – подстрекателство на кюрдите един срещу друг;
- Политика „Зона за сигурност“ – приложена на практика през 1962 г.;
- Жилищна политика – заселване на араби в кюрдските региони, за да осъществяват наблюдение над кюрдите, преди те да бъдат разселени;
- Военна политика – разполагане на военни части в зоната за сигурност в защита на арабите;
- Политика на социализъм – създаване на колективни стопанства за нуждите на пребиваващите араби, тяхното въоръжаване и обучение;
- Политика на отричане – забрана за кюрдите да се кандидатираат и да бъдат избирани на политически длъжности;
- Изселване на кюрдските религиозни учени и тяхната замяна с учени араби;
- Разгръщане сред арабите на враждебна кампания срещу кюрдите.

Другите точки с изключение на разселването са приложени на практика чрез процедурни действия през

60-те години. Въпреки че според резултатите от преброяването 120 000 кюрди са класифицирани като подозрителни чужди граждани – несирийци, те също подлежат на военна служба и са пратени да се бият на Голанските възвишения през 1967 г.

През същата година управлението на президента Хафез Асад поема различен курс. Сирийският режим отменя всички бъдещи процедури по разселването на жителите от северните погранични райони. Предприемат се културни стъпки, доказващи на кюрдското малцинство, че не е под прицела на враждебна политика. По радиото започва да се излъчва кюрдска музика и поезия, така че кюрдите да се чувстват интегрирани в културната и социална среда.

Чрез тези промени сирийското правителство прави полезен ход, за да разполага с кюрдски коз на ниво регионални и международни съседски отношения. У кюрдите Сирия внушава чувство за подкрепа и сигурност. Държавата подкрепя и кюрдските националистически партии в Ирак и Турция, за да може в бъдеще да има основа за договаряне с правителствата на съседните страни. Например предоставя помощ на кюрдските партии в Турски Кюрдистан, като ги подбужда да разклащат сигурността в Южна Турция. На кюрдския турски лидер Абдула Йоджалан е дадено право на пребиваване в Дамаск, разчитайки, че така би допринесъл полза на Сирия във връзка с противоречията относно северната водна линия. От Турция своя страна мобилизира армията си, а Абдула Йоджалан е принуден да емигрира в Кения, където след турско-израелско-сирийската сделка е заловен от тайните служби и върнат на съд в Анкара.

Сирия е сериозно загрижена поради недостига на вода и обвинява Турция в кражба на водите на река

Ефрат, преди да достигнат сирийска територия. Потенциален обвиняем е и Ирак, който очаква да бъде ратифицирано споразумението с Турция относно отбиваните и потребявани количества вода. Същевременно Турция стартира проект за шест големи язовирни стени по течението на река Ефрат, които са завършени в края на ХХ век. Позицията на Сирия се обяснява с това, че тактически акцентира върху спора между Дамаск и Багдад.

Повечето кюрдски партии в Сирия не са регистрирани официално, въпреки трудните условия в предходното десетилетие обаче Кюрдската демократическа прогресивна партия упражнява дейност от 14 юни 1957 г. Партията придобива широка популярност като никоя друга кюрдска партия и привлича вниманието на правителството, което неведнъж прави опит да я обяви извън закона, позовавайки се на правото си да обвини която и да е партия в „съпричастие към тайни структури, заграбване на държавна територия и присъединяването ѝ към друга държава“ или за упражняване на дейност като забранена кюрдска партия в Сирия. На Десетия си партиен конгрес БААС приема изрична забрана за кюрдите да формират политически партии.

Някои политически партии в Сирия:

Демократическа партия на Кюрдистан

Основана през 1957 г., ръководена от д-р Нуреддин Заза. На учредителното си събрание призовава към освобождение на Кюрдистан и обединението му чрез революция. По-голямата част от партийното ръководство е арестувано и събранието е разпуснато. След амнистията през 1961 г., когато ръководството е освободено

но, преразглеждат програмата си и поставят акцента върху борбата за културни и политически права на сирийските кюрди.

Лява демократическа партия на Кюрдистан

Основана в края на 50-те години на XX век, следва първия революционен път на кюрдската демокрация. В края на 60-те се принуждава да води умерена политика.

В заключение можем да кажем, че положението на кюрдския народ в Сирия е по-добро, отколкото положението на кюрдите в останалите райони на Кюрдистан. След претопяването им в сирийското общество е сложен край на политиката на изселване и репресии за сирийските кюрди. Това им позволява свободно придвижване за намиране на работа и са приемани за част от сирийския народ. При това всички сирийски политически ръководители в речите си винаги утвърждават, че „кюрдската народност е част от сирийската история и същност“. Но и самите сирийски кюрдски партии се задоволяват с борба за политическите и културни права на сирийските кюрди.

Кюрдите в Сирия не са изключени от съдбата на сирийското патриотично движение, настояващо за плурализъм като гаранция и необходимо условие за решаването на кюрдския проблем в Сирия. Това става въпреки жестоките периоди, през които преминават кюрдите и ръководителите на политическото им движение. Те не изоставят народната борба като начин за признаване на целокупните права на кюрдския народ в Сирия.

Шеста глава

КЮРДИСТАН В АРМЕНИЯ

Отначало се налага да поясня, че през миналия век кюрдският народ в Армения е подчинен на три държави: 20 години – на османската империя, 65 години – на съветска власт и през останалото време – на арменската държава. Според политическата ситуация кюрдите биват разделени между Армения, Азербайджан, Грузия и други съветски републики.

Арменските кюрди населяват южните части на областта Ереван (понастоящем в Република Армения), които стигат до планината Арарат, също и части на Ардахан и Каказман в областта Кас. Географски понастоящем Кюрдистан в Армения се разпростира от южните подстъпи към големите Кавказки планини в югозападната част на азиатския континент до Източна Турция, Южна Грузия, Западен Азербайджан и Северен Иран.

Районът е високопланински, пресечен от естествени проходи и неравни пътища, плата и равнини със средна надморска височина 2500–5500 метра. В долината на Арас в региона, която се смята за една от най-важните реки в Армения, са разположени гори, реки и богати почви.

Исторически отношенията между кюрди и арменци са много стари и датират от XIX в. През последните два века кюрдският и арменският народ съжителстват на една земя. Свързва ги османското владичество, и двата народа преживяват едни и същи мерки на потисничество, изтезания и изселвания. През 1991 г. Съветският съюз се разпада и настъпва промяна в разположението и независимостта на съветските републики. Кюрдският народ се разпръсква между множество републики вследствие на придобитата свобода на придвижване, сигурност и прехрана.

Кюрдите съставляват 1,5%, т.е. 55 000 души от общото население на Армения, което наброява 3 500 000 души. 80% от кюрдите са язиди, за тях стана дума в главата „Социален аспект“, останалите са сунити. Кюрди има и в Русия – 20 000, Казахстан – 50 500, Туркменистан – 40 000, Азербайджан – 150 000 и Грузия – 20 000 души.

Отношенията между кюрди и арменци

Отношенията между двата народа преминават през множество исторически перипетии – периоди на разцвет и упадък, понякога обагрени в тъмни краски. Основна причина за това са борбата за интереси и влияние и също невежеството, интригите и лъжите, посети от Османската империя в средата на XIX в., за да разпали народностни спорове между кюрди и арменци и да ги подчини на интересите си. Често конфликтите пораждат и необходимостта от съжителство, наложително не поради създалите се исторически връзки в течение на стотици години, а заради съвпадащото географско место-

обитание, тъй като кюрдският и арменският народ населяват един и същ ограничен регион.

Отношенията между кюрди и арменци през ХХ в.

Основно ще се задълбоча в историята на отношенията между кюрдския и арменския народ през изминалия ХХ век. Арменската и кюрдската въоръжена политическа борба срещу потисничеството на Османската империя в началото на ХХ век играе важна роля за сближаването между двата народа. Тя рефлектира и върху социалните отношения между тях – резултат от съвместното съжителство и неблагоприятната обща съдба. Подлагането на кюрди и арменци на гонения, насилие и лишения в повечето случаи е водело до вземане на страната на другия, онеправдания, срещу османското потисничество.

Началото на ХХ век свидетелства за развитие на отношенията между кюрди и арменци, като закономерен резултат от контактите, срещите и координацията между представителите на двата народа. Това е характерно най-вече след преврата срещу османския султан Абдулхамид II, организиран от турската Партия за единение и напредък, приемането на Конституцията през 1908 г. и обявяването на свобода и равенство за османските народи. Причина е и широката разгласа от страна на печатни издания, списания, организации и клубове – арменски и кюрдски, които призовават към единство и сътрудничество помежду им.

Едно от най-важните доказателства за кюрдско-арменската солидарност е въстанието в Битлис, което

избухва през 1914 г., в навечерието на Първата световна война. Кюрдските лидери планират въстанието като общокюрдско във вилаетите Битлис, Диарбекир, Мосул, Сулеймания и Киркук, с цел освобождаване от османско владичество и изграждане на кюрдски емират със съдействието на царска Русия, Франция и Великобритания.

Още при подготовката ръководството на кюрдското въстание търси контакт с арменските лидери, защото е наясно със значението и ролята на арменците в държавата и по света, най-вече в Русия. Кюрди и арменци понасят едни и същи загуби от османските гонения. Арменците получават уверение, че ако откажат сътрудничество, кюрдите няма да им отмъстят, а ще запазят правата и притежанията им. За да укрепи доверието помежду им, молла Салим ал-Хизани, който наследява ръководството на движението след смъртта на Хюсеин Баша, насрочва тайни срещи в град Муш и в Битлис с арменските лидери в региона Тарон. Намерението му е да се заздравят кюрдско-арменските братски отношения и да бъде основан кюрдско-арменски съюз за координирано управление на освободените след въстанието градове.

Турците обаче организират засада на съзаклятниците и предприемат всички възможни мерки, за да пресекат въстанието в зародиш – подтикват кюрдските духовници да издадат осъждащи въстанието фетви, изпращат кюрдските младежи на бойното поле в странство, опитват се да посеят раздор между кюрдския и арменския народ, изпращат наемни убийци срещу кюрдското ръководство, полагат всички усилия за разкол и подстрекателство на племенните съюзи да не участват

във въстанието и прочее. Накрая Турция сполучва да потуши въстанието и да ликвидира лидерите и сподвижниците му – обесва ги на главния площад в Битлис и оставя непогребаните им тела да висят „за сплашване на народа“.

Трябва да подчертаем, че кюрдите в Армения не са забравили ролята ѝ като център на кюрдската култура и наука през съветската епоха. Над 80% от съветската кюрдска интелигенция получава образованието си в Армения. В столицата Ереван излиза кюрдският „Вестник на новия път – Риа Таза“, а радиопредаването „Кюрдският глас на Ереван“ играе важна роля за признаване на кюрдския народ, на цивилизацията и културното му наследство. Първата съветска конференция за изследване на кюрдския въпрос също се провежда в Ереван през 1934 г. По време на Съветския съюз кюрдите в Армения се радват на културни права – имат всекидневници и радиопредавания на кюрдски език, празнуват кюрдски национални празници. След разпадането на СССР те губят привилегиите си, което кара част от тях да емигрират в Русия.

Кюрдско-арменските отношения на Парижката мирна конференция

Европейските държави – Англия, Франция и Русия – се възползват от влизането на Османската империя в Първата световна война на 2 ноември 1914 г., за да я доунищожат и да разпределят владенията ѝ. По-малко от година след това Англия и Франция подписват споразумението Сайкс-Пико, след като Русия, а после и Италия са дали съгласието си. То включва подялба по-

между им на владенията на голяма част от Османската империя според съществуващите географски дадености. Арменски Кюрдистан и някои прилежащи към него региони се присъединяват към Русия. След излизането на царска Русия от войната и избухването на социалистическата революция през 1917 г. обаче позицията на Англия и Франция по отношение на Арменски Кюрдистан се променя. Те настояват за преразпределение на османските владения. Апетитите на държавите колонизаторки обаче се разминават. Противоборството им проличава най-ярко по време на Парижката конференция (18.01.1919–21.01.1920 г.), където арменци и кюрди изпращат свои делегации. Конференцията признава Република Армения като един от съюзниците победители във войната.

Сътрудничеството и координираните действия на арменската и кюрдската делегации не спират. Въпреки малкия си състав кюрдската делегация играе впечатляваща роля за признаване на кюрдския проблем във водовъртежа на антагонизма между великите сили. Делегацията официално поставя на дневен ред кюрдските искания пред участниците в конференцията.

По време на Парижката конференция и арменци, и кюрди се опитват да осъществят своите стремления за независимост и да се отделят от Османската империя, разчитайки на обещанията на Англия. През ноември 1919 г. двете делегации подписват меморандум за разбирателство по повечето спорни въпроси, кат се изключат границите, които остават от компетенцията на ръководството на конференцията. Меморандумът се основава върху това, кюрди и арменци да не предприемат никакви действия едни срещу други, да уважават взаимно законните си права, а въпросът за границите да

бъде решен от международен съд. Независимо от това резултатите от конференцията се свеждат единствено до уреждане на възможностите за политическа печалба между великите сили, без да се придава значение или израз на надеждите на народите.

Кюрдско-арменските партийни отношения в журналистиката

Отношенията между кюрди и арменци достигат апогея си в началото на XX век, когато се формират политическите им движения. Арменското политическо движение в голяма степен се сближава с кюрдското движение благодарение на борбата и опита си. Това допринася за устойчиви и здрави отношения между кюрдските и арменските партии и организации.

По време на въстанието на Саид Биран през 1925 г. между Арменската революционна федеративна партия Ташнакчутюн и кюрдската Партия за независимост Хуибон се установяват отлични отношения, като резултат от поредица срещи между кюрдското ръководство и представители на арменския народ в Кюрдистан и неговата диаспора, които продължават в Сирия и Ливан. Емир Абделрахман Бадархан се наема с редакцията и издаването на вестник за Кюрдистан, също пише политически статии за вестника на партията Ташнак. Някои представители на кюрдската интелигенция и лидери в Турция и Сирия, като Мамдух Салим, играят водеща роля за връзките между арменските и кюрдските представители и организации в Турция и Египет. Сред тях са Асоциацията за възход на Кюрдистан, Асоциацията на кюрдските социални организации в Истанбул,

групата за народно творчество в Истанбул и Комисията за независимост на Кюрдистан в Кайро.

С появата на кюрдската журналистика в края на 1898 г. кюрдското културно движение навлиза в нов етап от своето развитие, насочено към всеобхватно образование и просперитет на кюрдската култура. На 22 април 1898 г. в Кайро излиза първият брой на вестник „Кюрдистан“, издаван от емир Макдад Бадархан. Вестникът добива популярност, приет е и от кюрди, и от арменци. Чрез него за арменците се открива възможност да се включат в съпротивата срещу султан Абдулхамид, като оказват помощ и при разпространението на броевете на вестника в арменските и кюрдски райони.

От началото на 1909 г. Кюрдският комитет за единство и прогрес също издава своя вестник „Курд“, следващ отявлен патриотичен курс чрез разпалване на интереса към кюрдския език и написването на кюрдска история. Изданието призовава към укрепване на отношенията между потиснатите народи, най-вече между кюрди и арменци срещу османското потисничество.

В журналистическата дейност арменци и кюрди тясно си сътрудничат чрез вестници, списания и бюлетени. Сред тези издания се нарежда вестник „Ал-Иттихад“ („Единство“), който се фокусира върху трагичното положение на арменския и кюрдския народ. Списанието „Нахар ал-Курд“ („Денят на кюрдите“), издавано от студенти в Истанбул, изповядва сходна позиция по най-съществените проблеми в социалния живот, както и относно разпространението на европейската култура в Кюрдистан.

Освен че публикуват материали и преводи, касаещи борбата на кюрдския народ, арменските вестници в Турция, които излизат по време на въстанието в Бит-

лис през 1914 г., вземат страната на кюрдите и подробно информират за новините и хода на въстанието. По-късно арменският вестник „Машак“ следва политическа линия, зададена от кюрдската секция в арменското радио (основано през 1930 г.). Цели се затвърдяването на положителния имидж на Република Армения и арменския народ сред кюрдското население. През 1956 г., след проведените в Съветския съюз политически реформи, кюрдската секция на арменското радио започва отново да излъчва, кореспонденти обикалят кюрдските села, чийто брой след процеса на принудителни изселвания е спаднал до 24. Излъчват се предавания на кюрдски език, музика и песни от кюрдското културно наследство.

Кюрдите и арменският геноцид

Ненавистта на османските, а по-късно на турските власти към кюрдския народ се разгаря със същата сила като тази към арменците, тъй като властта не прави разлика между тях. Турците неведнъж планират погроми и заколения, ту сред арменци, ту сред кюрди. Така по причина на съвместното си съжителство и общото географско местообитание двата народа от векове са изложени на масова погибел.

Хиляди арменци падат жертва на убийства, геноцид и изселване от родните им земи, често жени, деца и възрастни хора загиват от глад и жажда. Мъртвите им тела са захвърляни на открито, води се политика на повсеместен и краен геноцид срещу целия народ.

Ако разгледаме ролята и участието на кюрдите в престъпленията, извършвани срещу арменците, вижда-

ме, че става дума за малцина кюрди, които действат в единични случаи. Те участват в насилствените действия несъзнателно, без да разбират същността им. Мнозинството от кюрдите съжителства с арменците в едни и същи региони и е подложено на същото гонение, както арменският народ, страда от същия недоимък, както арменците – мизерия, лишения и тирания. Кюрдите съпреживяват заедно с арменците тяхната беда и им подават ръка, за да се спасят и скрият от турския геноцид. Случва се неведнъж кюрдите да вземат страната на арменците, надигайки се на въоръжена борба против поробителя, за да бъде сложен край на погромите. Хиляди арменци намират убежище в селата и домовете на кюрди, които ги приютяват и скриват.

Седма глава

КЮРДИТЕ И ВОЙНАТА В ЗАЛИВА

Ирано-иракската война през 1980–1988 г. предоставя на кюрдското ръководство подходяща възможност да постави на дневен ред исканията си за автономно, независимо от Иран и Ирак управление, или най-малкото да се възползва от ситуацията и да извлече изгода от нея. Кюрдските земи се превръщат във важен коридор, еднакво желан и от Техеран, и от Багдад. Разединеността на кюрдите, техните междуособици и идеологически спорове не позволяват на кюрдските партии да извлекат максимална облага от кризата в политически и икономически план. По-скоро дават възможност на Иран и Ирак да почерпят полза от враждуващите помежду си кюрдски партии.

Иран спечелва иракските кюрди чрез предоставянето на ценни военни ресурси, най-вече на Демократическата партия на Кюрдистан. По това време тя се ръководи от Масуд и Идрис – синове на молла Мустафа Барзани. Партийната им централа се намира в град Теджриш, на 40 км от Техеран. Синовете на молла Мустафа са близки с иранската власт не заради идеологически пристрастия, а защото управляващият режим на

партията БААС в Ирак ги преследва. Иран се възползва от благосклонността на Демократическата партия на Кюрдистан и дръзва да застраши иракските сили, разпалвайки партизанска война с приблизително 10 000 въоръжени бойци.

Ползата на Иран от иракските кюрди става очевидна през третата година от войната, когато Демократическата партия на Кюрдистан съдейства на Иранската революционна гвардия да преодолее окупацията на възвишенията Хадж Имран в Североизточен Ирак. Иранското правителство се възползва от съюза с Демократическата партия на Кюрдистан не само по време на Ирано-иракската война, но и при действията си по северните политически фронтове. Ръководството на Демократическата партия на Кюрдистан обаче признава, че този съюз е неестествен, нелогичен и неконструктивен, на него не може да се разчита, още повече вземайки под внимание горчивия опит от 1975 г. Тогава чрез подписването на Алжирското споразумение шахът без предупреждение елиминира по измамен и репресивен начин кюрдския въпрос.

Ирак от своя страна се възползва от иранските кюрди чрез ползотворното си сътрудничество с иранската Демократическа партия на Кюрдистан, ръководена от д-р Абделрахман Касмалю. Ирак сътрудничи и с Асоциацията на ленинистите „Ал-Кумалия“, възлагайки надежди на иранските кюрди за финансиране на партизанската война, след като ги е снабдил с големи количества боеприпаси с очакване да разклатят сигурността и стабилността в Иран.

Трябва да отбележим, че нито в Иракски, нито в Ирански Кюрдистан кюрдите успяват да извлекат полза от

войната. Те са наясно, че са манипулирани от две силни правителства, разполагащи с исторически опит по кюрдския въпрос. Кюрдските ръководители признават сложността на ситуацията, но вярват, че чрез политически преговори могат да спечелят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Надявам се, че с тази скромна книга съм успял да допринеса за изясняване на един от важните периоди на съвременната история на кюрдската народност и кюрдския политически въпрос, който разпалва региона на Кюрдистан. Кюрдският въпрос може да бъде обобщен като един от най-належащите за разрешаване проблеми на правителствата от всички страни в региона на Кюрдистан.

Стремях се трудът ми да се отличава с научен и аналитичен стил, базиран на ясни статистики и данни и на обективни източници, без оглед на това дали са официални, народни или партийни. Също така целях да свържа тезите си с историческите факти и етапи, през които преминава борбата на кюрдското движение за национално освобождение.

Уважаеми читателю, предоставям на вниманието ти и няколко извода, наложили се в хода на проучванията ми – отрицателните моменти и негативи в ущърб на кюрдския народ и неговия проблем, и пропуснатите шансове за оползотворяване на историческите условия, които да спомогнат кюрдската патриотична дейност. Те могат да се обобщят по следния начин:

Социален аспект

- Кюрдските народи се ръководят от родово-племенни традиции и порядки, които не им позволяват да се противопоставят на старейшината на рода. Това лишава кюрдите от правото да участват в управлението и да изразяват мнение, дори с цената на живота им.
- Между кюрдските общности се водят постоянни племенни и родови борби, което води до липса на доверие между старейшините и народа и е причина хората да живеят в бедност и лишения, без зачитане на собствените им интереси.
- Една от особеностите на кюрдските общества е, че не отстъпват от това, което смятат за свое право, и държат на мнението си. Някои племенни спорове продължават с десетилетия, без те да се замислят за рисковете или последствията от тях. Трябва да се отбележи, че нашествията, грабежите и разбойничеството са били характерни за кюрдския живот в началото на миналия век.

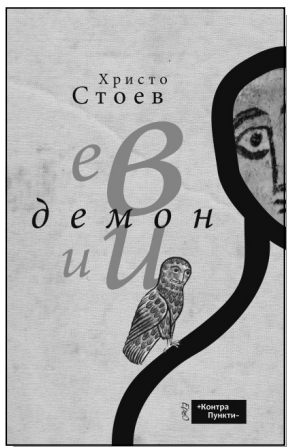
Политически аспект

- През XX век турското, иранското и иракското правителство заедно и поотделно експлоатират всички аспекти на кюрдския въпрос и неговите елементи, без оглед на военни, политически или социални характеристики. Това се случва с пълното знание на кюрдските лидери, които преследват само собствените си интереси, без да интересуват от кюрдските тежнения.
- Въпреки неприкрития си цинизъм всички споразумения между държавите колонизаторки Франция

и Англия, в това число Османската империя и наследилите я държави, а също правителствата на Ирак, Иран и Турция, независимо дали под кралска, републиканска или султанска юрисдикция, целят кюрдите да останат под тяхното политическо, социално и икономическо господство. Посредством тактиката „Разделяй и владей“, прилагана спрямо кюрдите, посяването на разногласия между кюрдските лидери, подпомагането и сближаването с някои от тях, съответно влошаването на отношенията и посяването на раздори между други, правителствата на заинтересованите държави виждат лесен начин за контрол над народа на Кюрдистан и неговата съдба.

Още в поредицата
„КОНТРАПУНКТИ“

Христо Стоев
ЕВДЕМОНИИ

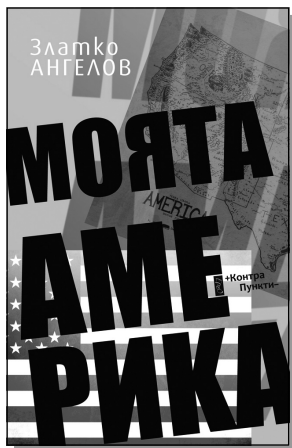
Тази книга се е родила като фрагменти, но няма фрагментарен характер. Обединена е от общ дух на търсене на смисъл и четири женски имена, вплетени в обща игра. Тя не представлява чиста философия, нито литература *par excellence*, но търси общото им пространство, доколкото цени пълнокръвното единство на послание и стил.

Христо Стоев

Издателство „Ерго“, София, 2015 г.,
190 стр., цена 12,00 лв.

Още в поредицата
„КОНТРАПУНКТИ“

Златко Ангелов
МОЯТА АМЕРИКА

„Америка е страна-символ на много неща. А символите са или идеализирани, или стъпкани. От появата на „Едноетажна Америка“ на Илф и Петров до наши дни чужденците са се опитвали да я опишат. Но вместо това са засилвали нейната символичност. За американците обаче тя е дом. Такъв стана и за мен. И аз се опитах да я покажа такава, каквата е днес, видяна отвътре: характера, социологията, политиката, културата на американците.

Златко Ангелов

*Издателство „Ерго“, София, 2014 г.,
236 стр., цена 14,00 лв.*

Издателство „Ерго“

предлага на Вашето внимание възможността
да закупите с наложен платеж всички негови издания
с 20% търговска отстъпка.
За поръчки над 50 лв. доставката е за наша сметка.

За заявки:

1463 София, ул. „Княз Борис I“ № 29, ап. 3,
тел.: 02/9543418, 089/8337721
web: www.ergobooks.eu,
e-mail: ergo@mail.bg, ergo.publishing@gmail.com,
web: www.ergobooks.eu

Якуб Юсеф ал-Атики

СЪДБАТА НА КЮРДСКИЯ НАРОД ПРЕЗ XX ВЕК

*Кувейтска
Първо издание 2017*

Превод Алветина Стоянова
Редактор Цветан Теофанов
Корица Иво Рафаилов
Предпечатна подготовка Митко Ганев

Формат 60×90/16
Тираж 1000 екз.

Издателство „Ерго“
ISBN 978-954-8689-96-0

Печат „Диджитал Принт Експрес“
1505 София, ул. „Буная“ № 2

Цена 12,00 лв.